

Povezanost između indikatora socijalnog blagostanja i kriminaliteta u zemljama EU

Rakovac, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:867553>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Paula Rakovac

**POVEZANOST IZMEĐU INDIKATORA SOCIJALNOG
BLAGOSTANJA I KRIMINALITETA U ZEMLJAMA EU**
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNE POLITIKE

Paula Rakovac

**POVEZANOST IZMEĐU INDIKATORA SOCIJALNOG
BLAGOSTANJA I KRIMINALITETA U ZEMLJAMA EU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Šućur

Zagreb, 2022.

Sadržaj

UVOD	1
1. KRIMINALITET I KAŽNJIVA PONAŠANJA	2
1.1. <i>KRIMINOLOŠKA FENOMENOLOGIJA – POJAVNI OBLICI KRIMINALITETA</i>	3
1.2. <i>KRIMINOLOŠKA ETIOLOGIJA – TEORIJE KRIMINALITETA</i>	5
1.2.1. Biološke teorije kriminaliteta	6
1.2.2. Psihološke teorije kriminaliteta	7
1.2.3. Socio-ekonomske teorije kriminaliteta.....	12
1.3. <i>RIZIČNI FAKTORI</i>	16
2. POJAM I POKAZATELJI SOCIJALNOG BLAGOSTANJA	19
2.1. <i>RAZVOJ SOCIJALNE POLITIKE I DRŽAVE.....</i>	19
2.1.1. Funkcije socijalne politike i države.....	23
2.1.2. Modeli socijalne države	24
2.2. <i>SOCIJALNA ZAŠTITA KAO JEZGRA SOCIJALNE POLITIKE I SOCIJALNE DRŽAVE.....</i>	25
2.2.1. Sustavi socijalne zaštite.....	26
2.3. <i>KVALITETA ŽIVOTA I SOCIJALNA UKLJUČENOST.....</i>	29
3. KRIMINALITET KAO ODGOVOR NA OGRANIČENE MOGUĆNOSTI? – ANALIZA STANJA U EUROPSKOJ UNIJI.....	32
3.1. <i>KRIMINALITET I TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE.....</i>	35
3.2. <i>KRIMINALITET I NEZAPOSLENOST</i>	44
3.3. <i>KRIMINALITET I SIROMAŠTVO.....</i>	46
3.4. <i>KRIMINALITET I EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI.....</i>	48
4. ZAKLJUČAK.....	57
POPIS TABLICA	58
POPIS GRAFOVA	59
LITERATURA	60

Povezanost između indikatora socijalnog blagostanja i kriminaliteta u zemljama EU

Sažetak:

Uzroci i priroda delinkvencije pokušavaju se objasniti različitim teorijskim pristupima. Svakodnevne promjene u društvu sa sobom nose nove mogućnosti za počinjenje kaznenih djela te kao takve predstavljaju plodno tlo za razvoj kriminalnih ponašanja. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti nameće se kao jedan od potencijalnih odgovora Europske unije na društvene promjene koje dovode do pojave kriminala. Slijedom navedenog, osnovni je cilj ovog rada utvrditi postoji li povezanost između pojave kriminala te socijalnog blagostanja koje bi država trebala omogućiti i osigurati. Analizom podatka iz sekundarnih izvora, rezultati su pokazali kako je najsnažnija povezanost utvrđena upravo između socijalnih izdataka za socijalnu zaštitu i kaznenog djela krađe. Ostali odabrani indikatori kriminaliteta i socijalnog blagostanja osrednje su povezani ili korelacija uopće nije pronađena. Neovisno o tome postoji li stvarna povezanost između kriminala i socijalne isključenosti, oba fenomena i dalje predstavljaju izazov za društvo i institucije, kako na državnoj, tako i na razini cijele Europske unije.

Ključne riječi: kriminalitet, delinkvencija, socijalno blagostanje, socijalna isključenost, socijalna politika, Europska unija

Relationship between indicators of social welfare and crime in EU countries

Abstract:

Different theoretical approaches attempted to explain the causes and nature of delinquency. Everyday changes in society can result in new opportunities for committing criminal acts and as such represent fertile ground for the development of criminal behavior. The fight against poverty and social exclusion is emerging as one of the European Union's potential responses to social changes that lead to the emergence of crime. Following the above, the main goal of this paper is to determine whether there is a connection between the occurrence of crime and social welfare, which the state should enable and ensure. By analyzing data from secondary sources, the results have shown that the strongest connection was established between social expenditures for social protection and the crime of theft. Other selected indicators of crime and social well-being are moderately correlated or no correlation was found at all. Regardless of whether there is a real connection between crime and social exclusion, both phenomena continue to represent a challenge for society and institutions, both at the state level and at the level of the entire European Union.

Key words: crime, delinquency, social welfare, social exclusion, social policy, European Union

Izjava o izvornosti

Ja, Paula Rakovac, v.r., pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Paula Rakovac

Datum: 26. rujna 2022.

UVOD

Kriminal je poseban društveni fenomen, kako prema svojim uzrocima, tako i prema svojim posljedicama. Iako se kreće prema vlastitim zakonima, na njega neosporno utječu i opće zakonitosti društvenih procesa. Nepovoljni društveni, ekonomski, kulturni i obiteljski čimbenici čine pojedince ranjivima i podložnima uključivanju u kriminalne aktivnosti, što potvrđuje i činjenica kako većina zatvorenika ima povijest socijalne isključenosti, popraćenu visokom razinom nepovoljnog obrazovnog i zdravstvenog položaja, kao i loše izgleda na tržištu rada. Osim što društveno-ekonomski uvjeti te društvene nejednakosti imaju utjecaja na uključivanje pojedinaca u kriminalne aktivnosti, mogu igrati i važnu ulogu u određivanju razine kriminala u određenim društvima (Ahtik i sur., 2010, IPRT, 2012, Newburn, 2016). Bez obzira analiziraju li se službene statistike o uhićenjima i zatvorenicima, ankete žrtava zločina ili neki drugi izvori podataka, često se pojavljuje isti obrazac gdje je niži socioekonomski status pojedinaca povezan s njihovom većom uključenosti u kaznenopravni sustav, ali i s višim stopama počinjenih kaznenih djela (Messner i Rosenfeld, 2013, prema Newburn, 2016). Slijedom navedenog, cilj je ovog diplomskog rada analizirati povezanost između kriminala i socijalnog blagostanja temeljem podataka koji se dominantno odnose na zemlje Europske unije (EU27), međutim spominju se i ostale europske države koje nisu članice, ali su za njih bili dostupni podaci (Albanija, Crna Gora, Island, Norveška, Sjeverna Makedonija, Srbija, Švicarska i Turska).

1. KRIMINALITET I KAŽNJIVA PONAŠANJA

Iako ne postoji univerzalna definicija **kriminologije**, većinu ih povezuju elementi koji se odnose na samostalnost kriminologije u sustavu znanosti, njezin poseban predmet interesa te metode koje koristi (Derenčinović i Getoš, 2008). U užem smislu, kriminologija se bavi pojavnim oblicima te uzrocima kažnjivih ponašanja. Kaznena djela, počinitelji, žrtve te kriminalitet kao masovna pojava predmet su kriminologije u širem smislu (Singer i dr., 2002, prema Posavec, 2019). S obzirom da se kažnjive radnje smatraju društvenim pojavama, i kriminologija se smatra društvenom znanosti. Do zaključaka o stvarnom sadržaju pojava dolazi istraživanjem tj. iskustvenim promatranjem i evaluacijom, što znači da je riječ o empirijskoj znanosti koja posjeduje i vlastiti metodološki sustav. Zaključci koji se dobiju u procesu logičkog uopćavanja iskustva pretvaraju se u postavke čija se točnost utvrđuje pomoću dokaza, stoga je kriminologija i teorijska znanost. Razvoj kriminologije od povijesti pa do danas bio je pod utjecajem brojnih znanosti poput medicine, antropologije i psihologije što je čini interdisciplinarnom znanosti, a budući da je svrha kriminoloških spoznaja doprinositi ostalim srodnim područjima, ujedno je i primijenjena znanost (Derenčinović i Getoš, 2008).

Kažnjiva ponašanja su ona ponašanja kojima se krše pravne norme koje zabranjuju ili nalažu određeno postupanje te je za njih pravni poredak predvidio kaznu ili neku drugu sankciju. Pravno su zabranjena jer se smatraju neprihvatljivima zbog njihove neprilagođenosti zajedničkom životu, pogibeljnosti za određene vrijednosti i dobra u toj zajednici ili su iz drugih razloga neprihvatljiva i zbog toga pravno zabranjena. U sustavu su razvrstana s obzirom na njihovu težinu i opasnost po vrijednosti koje su zaštićene, a u hrvatskom pravu se dijele na **kaznena djela i prekršaje**. Prekršajima se smatraju ostali oblici kažnjivih ponašanja koji nisu u tolikoj mjeri opasni i društveno štetni te su bliže povredama građanske discipline, dok će za kaznena djela zakonodavac propisati najteži oblik kazne jer ugrožavaju temeljne ustavom zaštićene vrijednosti. (Derenčinović i Getoš, 2008). Ukupnost kaznenih djela počinjenih na određenom prostoru kroz određeno vrijeme naziva se **kriminalitet**. Kod ove društvene pojave ne nastoji se objasniti zašto on postoji, već se istražuju zakonitosti o kojima ovisi opseg, kretanje i struktura kriminala na određenom području i u određenom razdoblju kako bi se otkrile unutarnje povezanosti

i logika njegove ovisnosti o ekonomskim, socijalnim i demografskim karakteristikama danog društva i razdoblja (Singer i dr., 2002, prema Posavec, 2019).

1.1. KRIMINOLOŠKA FENOMENOLOGIJA – POJAVNI OBLICI KRIMINALITETA

Fenomenologija predstavlja učenje o pojavnim oblicima kažnjivih ponašanja, a odgovara na tri pitanja:

- DA LI se kažnjiva ponašanja zbivaju u realnosti;
- KOJA se kažnjiva pitanja zbivaju;
- KAKO se ta kažnjiva ponašanja ostvaruju.

Osim što ispituje osobitosti kažnjivih ponašanja kao masovne društvene pojave i kao individualnog ponašanja, još istražuje rasprostranjenost, strukturu te dinamiku delinkvencije, a ujedno i raspodjelu kažnjivih ponašanja u skupine prema određenim kriterijima (Derenčinović i Getoš, 2008).

Ured UN-a za droge i kriminal, uz podršku Komisije UN-a za statistiku, u 2015. godini izdaje **Međunarodnu klasifikaciju kaznenih djela za potrebe statistike (ICCS)**, a u svrhu uvođenja zajedničkih pokazatelja za klasifikaciju kaznenih djela kako bi se omogućila komparativna analiza kriminala u različitim državama. Kako bi se izbjegle poteškoće vezane za različite pravne definicije kaznenih djela, klasificirana su prema ponašanju, a ne prema pravnoj kategoriji. Cilj je da ICCS bude primjenjiv na sve vrste podataka o kriminalu koji se prikupljaju u različitim fazama kaznenog postupka te u anketama o žrtvama kriminala (Walby, 2016). Detaljna klasifikacija podijeljena je u 11 sekcija:

1. Djela koja dovode do smrti ili imaju namjeru uzrokovati smrt;
2. Djela koja uzrokuju štetu ili imaju namjeru nanijeti štetu osobi;
3. Štetna djela seksualne prirode;
4. Djela protiv imovine koja uključuju nasilje ili prijetnju osobi;
5. Djela protiv imovine;
6. Djela koja uključuju droge ili druge psihoaktivne tvari;
7. Djela koja uključuju prijevaru, obmanu ili korupciju;
8. Djela protiv javnog reda, autoriteta i odredbi države;
9. Djela protiv javne sigurnosti i sigurnosti države;

10. Djela protiv okoliša;

11. Druga kaznena djela koja nisu drugdje klasificirana (UNODC, 2015).

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske klasificira kriminalitet na opći kriminalitet, kriminalitet terorizma i ekstremnog nasilja, kriminalitet ratnih zločina, organizirani kriminalitet, gospodarski kriminalitet te kriminalitet zlouporabe droga. Svaka vrsta kriminaliteta uključuje pojedina kaznena djela koja su opisana člancima kaznenog zakona (Posavec, 2019). Detaljni pregled prikazan je u Tablici 1.1.

Tablica 1.1.

Klasifikacija kriminaliteta u Republici Hrvatskoj

VRSTA KRIMINALITETA	DOMENA KAZNENIH DJELA
1) OPĆI	KD protiv života i tijela
	KD protiv osobne slobode
	KD protiv privatnosti
	KD protiv spolne slobode
	KD protiv braka, obitelji i djece
	KD protiv okoliša
	KD protiv opće sigurnosti
	KD protiv imovine
	KD krivotvorenja
	KD protiv pravosuđa
	KD protiv javnog reda
	2) TERORIZAM I EKSTREMNO NASILJE
KD protiv javnog reda	
KD protiv ljudskih prava i temeljnih sloboda	
KD protiv biračkog prava	
KD protiv Republike Hrvatske	
KD protiv strane države ili međunarodne organizacije	
3) RATNI ZLOČINI	KD protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva
4) ORGANIZIRANI	KD protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva (trgovina ljudima)
	KD protiv osobne slobode (otmica)
	KD protiv spolne slobode (prostitucija)
	KD protiv imovine
	KD krivotvorenja
	KD protiv javnog reda
5) GOSPODARSKI	KD protiv radnih odnosa i socijalnog osiguranja
	KD protiv zdravlja ljudi
	KD protiv okoliša
	KD protiv imovine
	KD protiv gospodarstva (sve)
	KD protiv računalnih sustava, programa i podataka

	KD protiv krivotvorenja
	KD protiv intelektualnog vlasništva
	KD protiv službene dužnosti
6) ZLOUPORABE DROGA	KD protiv zdravlja ljudi

Izvor: MUP, 2018, prema Posavec, 2019

Prema Derenčinović i Getoš (2008) podjela kaznenih djela je iduća:

- Delikti nasilja
 - Ubojstvo
 - Seksualni delikti
 - Nasilje među intimnim partnerima
 - Nasilje prema djeci
 - Razbojništvo
 - Terorizam
 - Zločini iz mržnje
 - Ostali delikti nasilja
- Imovinski kriminal
- Zlouporaba opojnih droga
- Organizirani kriminal, korupcija i pranje novca
- Cyber-kriminal
- Fenomenološke posebnosti određenih skupina delinkvenata
 - Maloljetnička delinkvencija
 - Delinkvencija osoba s duševnim smetnjama
 - Delinkvencija žena
 - Delinkvencija starijih osoba
 - Delinkvencija osuđenih osoba (kriminalni povrat)

1.2. KRIMINOLOŠKA ETIOLOGIJA – TEORIJE KRIMINALITETA

Teorijski pristupi u svakom su znanstvenom području nastali na temelju istraživanja određenih pojava, pa samim time i u kriminologiji (Vukasović, 2018). Osim što teoretska objašnjenja kriminaliteta teže razumijevanju uzroka i prirode nedopuštenih aktivnosti (kriminološka etiologija), važna su i u pogledu razvijanja preventivnih strategija te uspješnih intervencija za počinitelje. Kroz povijest su se razvile brojne teorije koje su pokušale objasniti uzroke činjenja kaznenih djela, a iako kriminalitet proučavaju iz

različitih perspektiva, međusobno nisu isključive već se mogu usporedno koristiti u objašnjavanju ove pojave (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019). Tradicionalno ih svrstavamo u tri skupine: biološke, psihološke i sociološke (Singer, 1996, prema Vukasović, 2018).

1.2.1. Biološke teorije kriminaliteta

Na prijelazu s 19. na 20. stoljeće javljaju se prve **biološke teorije** koje polaze od postavke kako je činjenje kaznenih djela genetski uvjetovano, odnosno kako se delinkventne osobe fiziološki razlikuju od osoba koje ne sudjeluju u kriminalnim aktivnostima (SCCJR, 2016, Vukasović, 2018, Nickerson, 2022). Prema navedenim teorijama, biološke osobine čovjeka u potpunosti ili djelomično mogu uzrokovati kriminalno ponašanje (Martinjak i Odeljan, 2016, prema Vukasović, 2018; Nickerson, 2022).

Cesare Lombroso, talijanski psihijatar, jedan je od najpoznatijih predstavnika bioloških teorija koji je smatrao kako se uzroci činjenja kaznenih djela kriju u organskim anomalijama pojedinca, dok su društveni uzroci tek podražaji koji aktiviraju te anomalije (Ellwood, 1912, prema Vukasović, 2018; Nickerson, 2022). Potaknut teorijama frenologije te Darwinove teorije evolucije, posebnu je pozornost usmjerio na pronalaženje razlika između delinkvenata i nedelinkvenata te je u tu svrhu proučavao kosture počinitelja kaznenih djela (SCCJR, 2016, Nickerson, 2022). Prema Lombrosu, riječ je o osobama koje nisu u potpunosti evoluirale već su ostale na nekim od ranijih faza sveukupnog ljudskog razvoja, što se onda manifestira kroz sklonost delinkvenciji. Ove „primitivne“ osobe fizički se razlikuju od ostatka populacije zbog tzv. **atavističkih stigmi** (SCCJR, 2016, Nickerson, 2022). Tako navodi kako pojedinci skloni krađi imaju izražajna lica, male oči te su spretni s rukama; ubojice imaju hladni pogled, krvave oči i nos poput sokola; seksualni prijestupnici se ističu po debljim usnama te izbočenim ušima; žene koje su sklone kriminalnim aktivnostima razlikuju se po tome što su nižeg rasta, naborane i tamnije kose (Nickerson, 2022). Pojedince kod kojih se javljaju navedene fizičke karakteristike nazvao je **rođenim zločincima** (Dragičević Prtenjača, 2014, prema Vukasović, 2018; Nickerson, 2022).

Među drugim autorima iz područja bioloških teorija ističe se i **William Sheldon** (Nickerson, 2022). Prema Sheldonovoj **teoriji somatotipova**, postoje tri vrste muške

tjelesne građe: ektomorf, endomorf i mezomorf. Svaki od ovih tipova povezuje se s određenom osobnošću, a većina delinkvenata spada u potonji tip koji se opisuje kao agresivan, asertivan i avanturistički. Sheldon ovu tvrdnju objašnjava time kako se osoba koja ima mišićavu i čvrstu tjelesnu građu poput mezomorfa, od ranih godina uključuje u kriminalne aktivnosti zbog svog zastrašujućeg izgleda.

Moderne biološke teorije kriminaliteta razlikuju se od onih starijih jer objašnjavanju uzroka kriminalnog ponašanja pristupaju s interdisciplinarnog stajališta. Umjesto fokusiranja na fizičke karakteristike osoba, suvremeni pristupi usredotočeni su na biokemijska stanja (npr. loša prehrana ili hormonska neravnoteža), neurofiziološka stanja (npr. poteškoće u učenju uzrokovane oštećenjima mozga), genetsko naslijeđe i inteligenciju (SCCJR, 2016). Također, prema ovim tzv. biosocijalnim teorijama, sama biologija čovjeka nije jedini uzrok zašto se pojedinci odlučuju na kriminalna ponašanja, već biološki uvjeti eventualno mogu povećati vjerojatnost angažiranosti u istima (Ayugi, 2007, prema Vukasović, 2018).

1.2.2. Psihološke teorije kriminaliteta

Mentalni procesi te njihov utjecaj na individualne sklonosti nasilju u središtu su psiholoških teorija kriminaliteta (Moore, 2011, prema Vukasović, 2018). Temama kriminala i delinkvencije pristupaju na mikro razini kako bi se identificirale individualne razlike koje dovode do kriminalnog ponašanja. Dok jedni pokušavaju pružiti okvir za identificiranje korelacijskih odnosa između psiholoških varijabli pojedinca te njegovog delinkventnog ponašanja, drugi pokušavaju razumjeti kontekst nepredviđenih situacija koje su potencijalno odgovorne za održavanje devijantnog ponašanja osobe. Svakako, može se izdvojiti pet većih psiholoških teorija koje objašnjavaju kriminalitet i delinkvenciju (Moore, 2011).

1.2.2.1. Teorije učenja

Teorije učenja temelje se na proučavanju okolnosti pod kojima reakcija i poticaj postaju povezani (Miller i Dollard, 1941, prema Moore, 2011). U forenzičkoj se psihologiji koriste prilikom razvoja intervencija za počinitelje s ciljem promjene ponašanja, ali i kako bi se objasnila uzročnosti nedozvoljenih aktivnosti (Tomić, 2019). Učenje se u psihologiji definira kao relativno stabilna promjena u ponašanju ili znanju (Kirwan i Power, 2012,

prema Tomić, 2019) koja se postiže putem metoda klasičnog i operantnog uvjetovanja te učenja po modelu (Tomić, 2019).

Klasično uvjetovanje temelji se na istraživanjima Ivana Pavlova koji je nizom eksperimenata mjerio i uvjetovao salivaciju te ostale fiziološke reakcije kod pasa (Moore, 2011). Pokazalo se kako će pas kojemu se daje hrana uz istovremeni zvuk zvona, nakon nekog vremena ponavljanja ovog postupka, sliniti samo na zvuk (Crvelin, 2016). Tako, primjerice, osoba koja sudjeluje cyberbullying-u nije izložena uvjetovanom podražaju žrtvine reakcije, pa ni ne doživljava uvjetovanu reakciju osjećaja krivnje (Tomić, 2019). Zaključno, klasično uvjetovanje objašnjava emocionalne i psihološke reakcije pojedinca te do učenja dolazi kada osoba nauči povezivati različite podražaje (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

Prema **operantnom uvjetovanju** pojedinac uči kontrolirati svoje ponašanje s obzirom na posljedice određenih događaja i aktivnosti. Iako uglavnom proizlazi iz rada Edwarda Thorndikea, ovaj tip učenja u psihologiju uvodi B.F. Skinner (Crvelin, 2016). Prema njegovoj teoriji, podražaji nisu toliko povezani s odgovorima, koliko predstavljaju priliku da se pojave odgovori koji su u prošlosti bili ili pozitivno ili negativno potkrepljeni (Moore, 2011, Crvelin, 2016). Slijedom navedenog, potencijalan počinitelj sudjelovat će u aktivnostima koja su nagrađivana, dok će odustajati od aktivnosti koje predstavljaju prevelik rizik od kažnjavanja. Za počinitelje kaznenih djela percipirani dobici ipak su veći od percipirane potencijalne kazne (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

Učenje po modelu temelji se na pretpostavci kako se učenje odvija indirektno gledajući i imitirajući druge, a modeli su najčešće članovi obitelji ili vršnjačke skupine (Crvelin, 2016, Tomić, 2019). Promatranje drugih u određenim aktivnostima može povećati ili smanjiti učestalost različitih vrsta ponašanja, pa samim time može utjecati i na stjecanje delinkventnog (Jokić Begić, 2014, prema Crvelin, 2016). Prema tome, vjerojatnije je kako će pojedinac češće sudjelovati u ilegalnim aktivnostima ako u njima sudjeluju i njegovi vršnjaci ili bliske osobe (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

1.2.2.2. *Teorije inteligencije*

Posebna je zainteresiranost psihologa za povezanost učenja, inteligencije i osobnosti s agresivnim ponašanjem (Moore, 2011, prema Vukasović, 2018). Postavlja se pitanje čine li osobe s nižom inteligencijom više kaznenih djela, odnosno jesu li inteligencija i kazneno ponašanje u negativnom asocijativnom odnosu. Iako se do sada vjerovalo kako niska razina intelektualnog funkcioniranja uzrokuje kriminalno ponašanje, inteligentnije osobe vjeruju kako neće biti uhvaćeni, što iz perspektive teorije zastrašivanja može dovesti do izvršavanja novih kaznenih djela (Zorić, 2014). Također, brojna istraživanja (Lynam i sur., 1993, Moffit i sur., 1981, Koenen i sur., 2006, prema Moore, 2011) koja su se bavila povezanošću IQ-a i delinkvencije pokazala su da ne postoji uzročno posljedična veza među ovim varijablama, već IQ indirektno utječe na medijatorske varijable kao što su školski uspjeh, samokontrola, utjecaj devijantnih vršnjaka i sl. (Vukasović, 2018).

1.2.2.3. *Teorije osobina ličnosti*

Teorije osobina ličnosti objašnjavaju kriminalne sklonosti kroz prizmu obilježja ličnosti pojedinca, a na delinkvenciju gledaju kao eksternalizirajuće ponašanje unutarnje patologije osobe (Moore, 2011; Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

Austrijski neurolog **Sigmund Freud** jedan je od istaknutijih predstavnika psiholoških teorija povezanih s osobinama ličnosti. Njegova psihoanaliza polazi od pretpostavke kako je čovjek nesvjesno biće koje ne zna i ne može vladati sam sa sobom, stoga psihoanalitičari činjenje kaznenih djela pripisuju nemogućnosti čovjeka da spozna sebe i kontrolira vlastite instinkte (Moore, 2011; Hagan, 2013, prema Vukasović, 2018). Naime, Freud smatra kako se naša ličnost formira još u ranoj dobi te da se sastoji od tri odvojene komponente: id, ego i superego. Id predstavlja instinktivne nagone, ego služi kao socijalno prihvatljiva kontrola ida, dok superego sadrži naše moralne vrijednosti (Siegel i sur., 2006, prema Moore, 2011). Ukoliko dođe do konflikta između ida i ega, kako bi se lakše nosili s istim, pojedinci razvijaju različite obrambene mehanizme koji mogu rezultirati problematičnim osobinama ličnosti i delinkvencijom (Shoemaker, 2005, prema Moore, 2011).

Kroz povijest forenzičke psihologije i drugi autori pokušavali su objasniti kriminalno ponašanje pojedinaca proučavanjem njihovih obilježja ličnosti (Kirwan i Power, 2012,

prema Tomić, 2019). Ispitivale su se crte ličnosti poput psihoticizma, neuroticizma i ekstraverzije (Eysenck, 1977) te se analizirala povezanost kršenja zakona s karakteristikama ličnosti poput moralnog razvoja, empatije, inteligencije, samokontrole i impulzivnosti (Palmer i Hollin, 1998, Jolliffe i Farrington, 2004, Lopez-Leon i Rosner, 2010, Piquero, Moffitt i Wright, 2007, Shuman i Gold, 2008), a kroz empirijska istraživanja neka su od spomenutih obilježja potvrđena kao korelati ili prediktori kriminalnog ponašanja (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

Razne teorije osobina ličnosti nastoje identificirati zajedničke karakteristike delinkvenata kako bi se mogli formirati okviri za usmjeravanje intervencija koje mogu odvratiti pojedinca od destruktivnog ponašanja (Moore, 2011). Izazov o točnoj uzročnosti leži u teškoći testiranja takvih hipoteza te u obzir treba uzeti velike varijabilnosti u ljudskom ponašanju (Moore, 2011). Nemoguće je odrediti jesu li nedozvoljena ponašanja uzrokovana određenim crtama ličnosti ili su razvijene zbog učestalog sudjelovanja u ilegalnim aktivnostima, a zbog manja homogenosti delinkventne skupine pojedinaca nemoguće je generalizirati dobivene rezultate (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019). Ipak, unatoč spomenutim nedostacima, teorije ličnosti mogu biti korisne u stvaranju sveobuhvatnijih teorija te prilikom proučavanja psiholoških obilježja počinitelja (Kirwan i Power, 2012, prema Tomić, 2019).

1.2.2.4. Teorije psihopatija

Teorije psihopatija koriste se za objašnjavanje ozbiljnijih i nasilnijih delinkventnih djela koje se smatra vanjskom manifestacijom mentalne bolesti. Dok su individualne osobine u fokusu teorija ličnosti, teoretičari psihopatije gledaju širu sliku stanja pojedinca čija individualna obilježja tvore poremećaj. Znanstvenici iz područja psihijatrije delinkvente opisuju kao psihički abnormalnu osobu, oštećene ličnosti i sa simptomima koji se svrstavaju pod pojam psihopatije (Singer i sur., 2002, prema Vukasović, 2018).

Antisocijalni poremećaj osobnosti koristi se za objašnjenje kriminalnog ponašanja s ovog stajališta (Moore, 2011). Simptomi uključuju bešćutnost, nepoštivanje normi društva u kojem živi, pomanjkanje međuljudskih odnosa, nedostatak osjećaja krivnje, ovisnost o drugima, seksualnu nezrelost, nemogućnost mijenjanja ponašanja unatoč kaznama i bezobzirnost u zadovoljavanju vlastitih potreba (Moore, 2011; Singer i sur.,

2002, prema Vukasović, 2018). Teoretičari psihopatija povezuju karakteristike osobnosti s određenim ponašanjima (npr. antisocijalni poremećaj osobnosti, psihopatija, delinkventno ponašanje), kako bi se identificirali pojedinci koji su u opasnosti od delinkventnog ponašanja te kako bi se u skladu s time interveniralo. Ipak, ova praksa može biti štetna za pojedince koji boluju od nekih psihičkih ili poremećaja osobnosti, budući da javnost često negativno gleda na njih te ih automatski povezuje s kriminalnim ponašanjima (Moore, 2011).

1.2.2.5. Teorije kognitivnog i društvenog razvoja

Kognitivni teoretičari usredotočeni su na mentalne procese koji nam pomažu u razumijevanju našeg svijeta te u rješavanju problema (Siegel i sur., 2006, prema Moore, 2011). Lawrence Kohlberg, američki psiholog, proširio je Piagetovu teoriju četiri stupnja kognitivnog razvoja te ih povezao s kriminalom i delinkvencijom. Kohlbergova **teorija moralnog razvoja** polazi od pretpostavke kako je moralna logika prvenstveno usmjerena na traženje i održavanje pravde te se ovaj razvoj odvija na tri razine, a na svakoj razini osoba može proći dvije faze (Stipić, 2021). Dakle, ukupno je identificirao šest stupnjeva moralnog razvoja: heteronomna moralnost, instrumentalni relativizam, prilagođavanje drugima, zakon i red, društveni ugovor te univerzalna etička prava (Siegel i sur., 2006, prema Moore, 2011). Pojedinci se kroz navedene stupnjeve kreću fiksnim redosljedom, a moralno je razumijevanje povezano s kognitivnim razvojem. Ipak, Kohlbergov je stav kako ne mogu svi pojedinci doseći sve razine (Stipić, 2021).

Utjecajna je i **teorija društvenog razvoja**. Ovaj model objašnjava razvoj prosocijalnog i antisocijalnog ponašanja kroz usvajanje obrazaca ponašanja u okolini pojedinca. Povezanost s asocijalnim vršnjacima, obitelji i aktivnostima u jednom vremenskom razdoblju može povećati šanse za nastavak takvih ponašanja u kasnijem razdoblju razvoja, a također se smanjuje vjerojatnost uključivanja u pozitivne vršnjačke odnose i aktivnosti (Catalano & Hawkins, 1996, prema Moore, 2011).

Terrie Moffitt predlaže kako postoje dvije skupine ljudi koji čine kaznena djela: prijestupnici čije kriminalno ponašanje počinje u djetinjstvu te se ono kroz život intenzivira, te prijestupnici čije antisocijalno ponašanje počinje u adolescenciji, ali i završava u ranoj odraslosti. Riječ je o tzv. **teoriji dualne taksonomije**, koja je imala

snažan utjecaj na politiku kriminala te je jedna od najšire prihvaćenih modernih kriminoloških teorija (Nickerson, 2022).

Ipak, istraživanje o pojedincima koji su prvo kazneno djelo počinili u odrasloj dobi, a ne kao maloljetnici, dovodi u pitanje teorije životnog tijeka (Eggleston i Laub, 2002, prema Moore, 2011). Osim toga, longitudinalno istraživanje koje je pratilo 500 delinkvenata u dobi od 7 do 70 godina, ukazalo je kako kriminalno ponašanje s vremenom opada za sve počinitelje, ali i kako čimbenici rizika u djetinjstvu ipak nisu bili dobri prediktori prijestupa odraslih (Sampson i Laub, 2003, prema Moore, 2011).

1.2.3. Socio-ekonomske teorije kriminaliteta

U proučavanju kriminala i delinkvencije dominantnu je ulogu imala sociologija, koja spomenutim pojavama pristupa na makro razini, prvenstveno kako bi se identificirali društveni utjecaji koji dovode do kriminalnog ponašanja (Moore, 2011). Prema sociološkom pristupu, zločin se oblikuje pod utjecajem vanjskih faktora kao što su iskustva koja pojedinac doživljava u njegovoj okolini, vršnjačkim grupama i u obitelji, a kojima se ne može oduprijeti (SCCJR, 2016; Martinjak i Odeljan, 2016, prema Vukasović, 2018). Kriminal je jedna od kategorija **devijantnosti**, pojave kršenja kulturnih normi. Svrha je normi reguliranje ljudskih ponašanja, stoga se može reći kako su svi pojedinci u društvu podložni društvenoj kontroli. Iako je ovaj proces uglavnom neformalan, u slučaju ozbiljnih kršenja zakona, dolazi do reakcije kaznenopravnog sustava. Ipak, kako se devijantnost definira, koji pojedinci spadaju u kategoriju devijantnih te kako će društvo reagirati na devijantnost, ovisi o načinu na koji je isto organizirano (Macionis, 2009). Ono što je zajedničko svim devijantnim postupcima ili stavovima je postojanje elementa razlike koje nas navodi na razmišljanje o drugoj osobi kao „autsajderu“ (Becker, 1966, prema Macionis, 2009).

Pojam **anomije** predstavlja koncept koji je predstavio **Emile Durkheim**, kako bi objasnio kršenje društvenih normi kao posljedicu naglih društvenih promjena ili teških događanja (SCCJR, 2016, Vukasović, 2018). Prema njegovom stajalištu, društvo je skup normi (pravnih, moralnih, običajnih), a upravo su te norme ono što i čini društvo. Osim što reguliraju ponašanja pojedinaca, ujedno su integrirane u koherentne skupove u vidu institucija. Ukoliko dođe do loma društvene normativne strukture kada norme više ne

obavljaju svoje funkciju regulacije i integracije, nastaje stanje deregulacije ili anomalije. Drugim riječima, društvo je stabilno dokle god postoje norme na temelju kojih funkcioniraju sve njegove komponente. U slučaju velikih društvenih promjena, postojeće norme postaju disfunkcionalne te nastaje stanje nepovjerenja između pojedinaca, ali i prema sustavu. Pojedinaac u takvim uvjetima stvara vlastita pravila koja, prema Durkheimu, često dovode do kriminala (Derenčinović i Getoš, 2008, DiCristina, 2015, prema Vukasović, 2018).

Na Durkheimov koncept nadovezao se **Robert Merton s teorijom strukturalnog pritiska**, prema kojoj društvene strukture vrše pritisak na građane da se okrenu kriminalu¹. Društvo normama legitimizira društvene ciljeve, vrijednosti i prilike, ali i sredstva za njihovo ostvarivanje. Ipak, brojnim skupinama otežana je dostupnost i pristup spomenutim sredstvima što u konačnici otežava i postizanje društveno prihvatljivih ciljeva (Derenčinović i Getoš, 2008, SCCJR, 2016, Vukasović, 2018). S obzirom da svi teže ostvarenju određenog statusa, taj jaz između dostupnih sredstava i željenog cilja rezultira frustracijom i ogorčenosti među onim dijelom populacije koje je opterećeno siromaštvom i drugim neprilikama, što ih onda prisiljava da se okrenu ilegalnim sredstvima kako bi osigurali vlastiti uspjeh (SCCJR, 2016; Merton, 1938, prema Vukasović, 2018). Dakle, prema Mertonu anomalija nije stanje koje je uvjetovano neočekivanim društvenim promjenama već je riječ o pojavi koja je konstantna u društvu među onim pojedincima koji nisu u mogućnosti ostvariti društveno prihvatljive ciljeve na legitiman način (Derenčinović i Getoš, 2008). Razlikuje pet načina kojima se pojedinci koriste kako bi se prilagodili situaciji ograničenog pristupa sredstvima za ostvarivanje ciljeva – konformitet, inovacija, ritualizam, retreatizam i pobuna (Tablica 1.2.).

Prvi model adaptacije, konformitet, podrazumijeva ostvarivanje društveno prihvatljivih ciljeva putem legitimnih sredstava, bez obzira što je pojedinac svjestan ograničenosti njihovih kapaciteta i dostupnosti. Obrazac ponašanja s obilježjima inovacije prihvaća društvene ciljeve, ali se odbacuju „neučinkovita“ tradicionalna sredstva i mijenjaju novima koja uključuju devijantne postupke i delinkvenciju. Pojedinci se vode krilaticom

¹ Deviance, Social Control, and Crime: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime), posjećeno 22.5.2022.

„cilj opravdava sredstvo“ te je kriminal posljedica njihove racionalne odluke. Iako nije riječ o legitimnom ponašanju, u nekim sustavima je toliko učestalo da s vremenom postaje uobičajeni odgovor na stanje u društvu, npr. korumpirani pojedinci koji su stekli status i bogatstvo na neprihvatljive načine zapravo su samo sposobni jer su se prilagodili na život u društvu u kojem se ništa ne može ostvariti na pošten način. Ritualizam kao model adaptacije na stanje anomije u društvu uključuje odbacivanje društvenih ciljeva zbog frustriranosti pojedinca što iste nije moguće ostvariti na prihvatljivi način, ali se istovremeno fiksira na sredstva kojima se oni postižu. Primjerice, osoba je svjesna kako nije u mogućnosti ostvariti materijalno bogatstvo i status zbog malih primanja i niskog životnog standarda, stoga ove ciljeve zanemaruje te njen jedini cilj i središte interesa postaje posao koji radi i koji nastoji zadržati. Kod povlačenja ili retreatizma, pojedinac odbacuje i ciljeve i sredstva te se okreće novom načinu života koji se smatra asocijalnim i patološkim, primjerice alkoholizam ili prostitucija. Kao posljednji model prilagodbe navodi se pobuna, kada se odbacuju i društveni ciljevi i tradicionalna sredstva za njihovo postizanje, ali ih se aktivno nastoji zamijeniti novima² (Derenčinović i Getoš, 2008).

Tablica 1.2.

Mertonova tipologija prilagođavanja stanju anomije

	NAČINI PRILAGODBE	DRUŠTVENI CILJEVI	INSTITUCIONALIZIRANA SREDSTVA
1.	konformitet	+	+
2.	inovacija	+	-
3.	ritualizam	-	+
4.	povlačenje	-	-
5.	pobuna	+ -	+ -

Izvor: Derenčinović i Getoš, 2008:205

Prema **Edwinu Sutherlandu** i njegovoj **teoriji diferencijalne asocijacije**, nije svaki član društva delinkvent, već pojedinac čini kaznena djela zbog kontakta s osobama koje su sklone kriminalnim ponašanjima od kojih preuzima tehnike počinjena kaznenog djela te tehnike neutralizacije (interno opravdanje počinjenog kaznenog djela). Razina uključenosti u kriminalne radnje pak ovisi o faktorima poput frekvencije, trajanja,

² Deviance, Social Control, and Crime: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime), posjećeno 22.5.2022.

prioriteta i intenziteta kontakata sa spomenutim osobama (Derenčinović i Getoš, 2008, Vukasović, 2018). Teorija izdvaja idućih devet karakteristika:

1. kažnjivo ponašanje se uči;
2. kažnjivo ponašanje se uči u interakciji s ostalim osobama u procesu komunikacije;
3. najvažniju ulogu u učenju kažnjivih ponašanja imaju odnosi s najbližim krugom osoba;
4. učenje kažnjivog ponašanja sadrži: tehniku počinjenja kažnjivog djela koja može biti vrlo jednostavna ili vrlo složena i posebnosti usmjerenja motiva, racionalizacije i navika;
5. posebnosti usmjerenja motiva uče se označavanjem zakonskih odredbi (o kažnjivosti djela) kao prihvatljivih ili neprihvatljivih;
6. osoba postaje delinkvent zbog toga što daje prednost motivima i opravdanosti kršenja zakona pred ponašanjem kojim se poštuje zakon;
7. različitost društvenih skupina može varirati u brojnosti, trajanju i snazi djelovanja;
8. svako učenje kažnjivog ponašanja uključuje sve mehanizme bilo kojeg drugog učenja (socijalno prihvatljivog);
9. kažnjivo ponašanje je ostvarenje općih potreba, ali se ono ne može tako objasniti, budući da je i nekažnjivo ponašanje također ostvarenje tih potreba (Derenčinović i Getoš, 2008:213).

Albert Cohen (1955, prema SCCJR, 2016) povezuje se s konceptom **statusne frustracije** koji je utemeljio nakon što je proveo istraživanje s mladim muškaraca niže klase koji su bili prijestupnici. S obzirom da mladi iz niže klase ne mogu težiti kulturnim ciljevima srednje klase, to u njima izaziva frustraciju te rezultira stvaranjem vlastitog supkulturnog sustava vrijednosti (SCCJR, 2016). Primjerice, pojedinci koji u školi sudjeluju u delinkventnim aktivnostima (pušenje, izostajanje s nastave i sl.), stječu status i poštovanje među svojim vršnjacima, a ne nastavnom osoblju (SCCJR, 2016). Cohenov fokus nije bio na tome zašto pojedinac postaje delinkvent, već zašto delinkventna supkultura nastaje u nekom sloju društva, dok u drugom ne (Vukasović, 2018).

Ekološke teorije polaze od premise kako su uzroci delinkventnog ponašanja uvjetovani okolinom jer je pojedinac samo odraz sredine u kojoj živi. Razlikuju se tri pravca. Postavka je pravca socijalne dezorganizacije kako na delinkventnost na određenom području utječe stupanj poštivanja normi koje odstupaju od onih društveno prihvatljivih. Prema pravcu kulturnog konflikta, svaka kultura poznaje vlastite norme ponašanja koje se od grupe do grupe razlikuju, a takva razlikovanja mogu dovesti do primarnog (sukob normi ponašanja između dvije različite kulture) i/ili sekundarnog konflikta (sukob između različitih supkultura iste temeljne kulture). Predstavnici trećeg pravca, simboličkog interakcionizma, smatraju kako kažnjiva ponašanja u pluralističkom društvu imaju svoju funkciju jer je „pravo“ delinkventa biti različit i ponašati se različito od tradicionalnih i društveno prihvatljivih standarda (Derenčinović i Getoš, 2008).

Zanimljiv je i pristup **ekonomske teorije** kriminala čiji je predstavnik **Gary Becker**, prema kojemu je odluka pojedinca o počinjenju kaznenog djela rezultat *cost-benefit* analize. Osoba će počiniti zločin ukoliko korist od istog premašuje korist koja bi se mogla dobiti korištenjem legalnih resursa, dok su istovremeno troškovi i gubici minimalni. Dakle, ekonomski pristup implicira kako je broj kaznenih djela koje je počinila neka osoba povezan s vjerojatnosti da bude uhvaćena, potencijalnom kaznom ako bude osuđena i drugim varijablama poput spremnosti da počini protuzakonito djelo. Sve dok se koristi ne izjednače s troškovima, pojedinci će izdvojiti vremena za kriminalne aktivnosti (Butler i sur., 2014).

1.3. RIZIČNI FAKTORI

Kako naša osobna ponašanja i fizički procesi, tako i interakcije s okruženjem, drugim ljudima, skupinama i institucijama snažno utječu na intelektualne, emocionalne i fizičke osobine koje razvijamo. Ovi procesi ujedno utječu na prijenos osobina s generacije na generaciju, a između ostalog i one osobine koje su povezane s povećanom uključenošću u kriminalna ponašanja (Richerson i sur., 1996). Identifikacija kriminogenih čimbenika rizika i potreba omogućava usmjeravanje na tretmanske intervencije na individualnoj i društvenoj razini, a koje je potrebno poduzeti kako bi se ova pojava prevenirala i kontrolirala (Ričijaš, 2009). **Čimbenici rizika** su svi utjecaji koji povećavaju vjerojatnost ozbiljnijih poteškoća u procesu socijalizacije, odnosno riječ je o životnim događajima ili

osobinama koji doprinose razvoju nekog poremećaja ili delinkventnog ponašanja (Wilson i Rolleston, 2004, prema Ricijaš, 2009; Martinjak i Odeljan, 2016).

Poznajemo **statičke i dinamičke čimbenike rizika**. Razlika je što su statički čimbenici rizika prediktivni te nisu podložni promjenama, dok su dinamički čimbenici oni koji su vezani za trenutnu situaciju počinitelja kaznenog djela te su promjenjivi. Statički čimbenici podrazumijevaju prethodna delinkventna ponašanja te dob u kojoj je počinjeno prvo kazneno djelo, a dinamički se odnose na tretmane i druge oblike intervencija (Wilson i Rolleston, 2004, prema Ricijaš, 2009; Martinjak i Odeljan, 2016).

Prema Krstiću (2014) razlikujemo **primarne, sekundarne te tercijarne faktore rizika** koji utječu na delinkventno ponašanje. Primarni faktori rizika podrazumijevaju poremećene odnose među svim članovima obitelji, nezainteresiranost roditelja za odgoj djece te zdravstvene probleme roditelja, ali i samog delinkventa. Sekundarni faktori koji potencijalno mogu pridonijeti razvoju antisocijalnih oblika ponašanja kod maloljetnika su materijalni status obitelji, točnije nezaposlenost roditelja, markiranje iz škole te izbjeglički status. Tercijarni faktori rizika nastaju u institucijama kroz koje delinkventi prolaze (škola, CZSS, sud, pritvor, zatvor). Naime, u praksi se sve češće zapaža kako institucionaliziranje maloljetnog delinkventa ne vodi ka njegovom popravljanju, već on razvija nove kriminalne tehnike te se upoznaje s novim načinom djelovanja kroz utjecaj koji na njega vrše iskusniji delinkventi (Krstić, 2014).

Čimbenici rizika razvoja kriminalnog ponašanja kod maloljetnika koji se najčešće spominju te koji su potvrđeni istraživanjima, mogu se podijeliti u pet kategorija: biološke, individualne, rizici vezani uz školu, obitelj i zajednicu (Williams i sur., 1997, prema Martinjak i Odeljan, 2016). Prikazani su u Tablici 1.3.

Tablica 1.3.

Rizični čimbenici koji pridonose razvoju delinkventnog ponašanja kod maloljetnika

GENETSKI ILI BIOLOŠKI ČIMBENICI	INDIVIDUALNI ILI VRŠNJAČKI ČIMBENICI	RIZIČNI ČIMBENICI POVEZANI SA ŠKOLOM	RIZIČNI ČIMBENICI U OBITELJI	RIZIČNI ČIMBENICI U ZAJEDNICI
perinatalna trauma	misli o delinkventnom ponašanju	siromašno akademsko postignuće	problemi u obitelji	kronično nasilje u zajednici
neurotoksičnost u trudnoći	povezanost s delinkventnim vršnjacima	školski neuspjeh	obiteljski konflikti	siromaštvo (ekonomska deprivacija, kvaliteta stanovanja, zdravstvena i socijalna skrb, škole)
alkohol ili droga (majke)	utjecaj vršnjaka	disciplinski problemi	obiteljska povijest visokorizičnog ponašanja	
		nedostatna privrženost školi	neadekvatna ponašanja roditelja kao modela	

Izvor: Williams i sur., 1997, prema Martinjak i Odeljan, 2016:24)

Prema Richerson i sur. (1996), delinkventna ponašanja proizvod su sustavnog procesa koji uključuje složene interakcije između **individualnih, društvenih i ekoloških čimbenika** tijekom našeg života. Pojedinci tijekom cijelog života, ovisno o interakciji između gena, društvenog i individualnog učenja te ekoloških čimbenika, stječu različite osobine koje utječu na njihovo ponašanje. U Tablici 1.4. prikazani su čimbenici koji su povezani s razvojem kriminaliteta u određenim fazama ljudskog života.

Tablica 1.4.

Važni čimbenici koji utječu na razvoj kriminaliteta u različitim životnim fazama

PREDNATALNA FAZA	RANO DJETINJSTVO	KASNO DJETINJSTVO	ADOLESCENCIJA	ODRASLA DOB
osobine roditelja te baka i djedova	nedostatak emocionalne i socijalne podrške	nedostatne školske kompetencije	nedostatne školske kompetencije	nezaposlenost
genetski utjecaji	neorganizirana obiteljska zajednica			

prednatalni, perinatalni, postnatalni stres	veći broj stresnih životnih događaja			
siromaštvo				
prehrana				
utjecaj okoliša				

Izvor: Richerson i sur., 1996

Ipak, bitno je naglasiti kako pojedini rizični čimbenik sam po sebi nije dovoljan za razvoj delinkventnog ponašanja već se vjerojatnost istog povećava što je izraženiji broj rizičnih čimbenika. Također, iako se pojedini rizični čimbenici češće javljaju kod mnogih delinkvenata, njihovi obrasci i kombinacije variraju od pojedinca do pojedinca (Wasserman i sur., 2003, prema Ricijaš, 2009).

2. POJAMI I POKAZATELJI SOCIJALNOG BLAGOSTANJA

Welfare state, u hrvatskom jeziku **socijalna država**, definira se kao država koja preuzima odgovornost za temeljnu materijalnu dobrobit i sigurnost svojih građana (Šućur, 1999). Riječ je o društveno-ekonomskom poretku koji pruža veći dio usluga socijalne zaštite kako bi svoje građane zaštitila od određenih rizika poput starosti, siromaštva, nezaposlenost i slično (Šućur, 1999, Šimović i Deskar-Škrbić, 2020). Ostvaruje se preraspodjelom dohotka kroz javne rashode putem sustava socijalnog osiguranja i skrbi te kroz javne prihode progresivnim oporezivanjem. Krajnji cilj preraspodjele je borba protiv siromaštva i povećanje društvenog blagostanja, a kako bi ostvarila navedenu funkciju te svoj cilj, država intervenira organizacijom i provedbom raznih programa pomoći u slučaju pojave nekih od rizika (Šimović i Deskar-Škrbić, 2020).

2.1. RAZVOJ SOCIJALNE POLITIKE I DRŽAVE

U drugoj polovici 19. stoljeća na teritoriju tadašnje Prusije (današnja Njemačka) uvodi se sustav socijalnog osiguranja koji je zasnovan na obveznim doprinosima radnika i poslodavaca, a pod kontrolom je države. Riječ je o **bismarckovom modelu** na čijim se principima razvila socijalna politika. Funkcionira na način da se doprinosi plaćaju na osnovi rada, a temelji se na načelima solidarnosti i uzajamnosti. Nakon II. svjetskog rata u Velikoj Britaniji nastaje **beveridgeov model** koji uvodi pojam socijalne sigurnosti. Ovaj koncept obilježavaju četiri karakteristike: sustavom socijalne sigurnosti obuhvaćena je cijela populacija (načelo univerzalizma), jednim doprinosom su pokriveni svi socijalni

rizici (načelo jednostavnosti i jedinstvenosti), socijalna davanja su jednaka za svih, bez obzira na socijalni status i plaće korisnika (načelo uniformnosti) te se organizira jedinstvena javna služba, odnosno centralizira se sustav (Puljiz i sur., 2005).

Najraniji oblik socijalne države u svom modernom značenju pojavio se u Njemačkoj krajem 19. stoljeća (Šućur, 1999, Bežovan i sur., 2019). Rokkan (1974, prema Bežovan i sur., 2019) razlikuje **četiri faze u razvoju moderne države**, a samim time se objašnjava i nastanak njene socijalne funkcije. Prvu fazu obilježava centralizacija i učvršćivanje vojne i fiskalne moći države, u drugoj fazi se izdvojene društvene elite povezuju sa širokim narodnim slojevima te se konstituira država-nacija, u trećoj se fazi razvijaju demokratske političke institucije, a u skladu s time uspostavljaju se građanska i politička prava. Dok građanska prava jamče jednakost svih pred zakonom, kao i zaštitu ličnosti te vlasništva, politička prava građanima omogućavaju sudjelovanje u javnoj sferi. Ovim pravima država štiti vlastite građane od vanjskih utjecaja koji bi mogli ugroziti njihov osobni integritet i vlasništvo (Marshall, 1964, prema Puljiz i sur., 2005). U konačnici, četvrta faza sa sobom nosi konstituiranje socijalne države, razvijaju se mehanizmi državne redistribucije nacionalnog dohotka kako bi se građane osiguralo od socijalnih rizika te kako bi se pomoglo siromašnim pojedincima i socijalnim skupinama te se uspostavljaju socijalna i ekonomska prava (Rokkan, 1974, prema Bežovan i sur., 2019). Socijalna (ekonomska, kulturna) prava jamče zadovoljavanje osnovnih egzistencijalnih potreba na način da država intervenira u privatnu sferu pojedinca ili socijalne skupine kako bi pomogla u rješavanju njihovih socijalnih problema (Marshall, 1964, prema Puljiz i sur., 2005).

Modernizacija, socijalna akcija (mobilizacija) te djelovanje institucija navode se kao konkretni procesi koji su se pokazali ključnim **determinantama razvoja** socijalne države. Trendovi industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije uzrokovali su snažne promjene u načinu proizvodnje i života ljudi, međutim tržište koje se razvilo kao prateći mehanizam u distribuciji dobara nije se pokazalo kao funkcionalno što je posljedično uzrokovalo pojavu brojnih socijalnih problema. S obzirom da su procesi **modernizacije** utjecali na potiskivanje neformalnih oblika solidarnosti tradicionalnih društava (proširena obitelj, crkva, lokalna zajednica, zbrinjavanje ugroženih članova unutar primarnih grupa itd.),

okolnosti su zahtijevale uplitanje države putem formalnih oblika pomoći. Nadalje, neravnomjerna raspodjela prihoda putem tržišta motivirala je radničke i druge siromašne slojeve na **socijalnu akciju** koja je rezultirala pojavom socijalne države. Naime, kako bi posredno uvećali svoje dohotke, građani slabije imovne snage raznim su pritiscima i političkim procesima ishodili sekundarnu, državnu preraspodjelu putem socijalne politike. Konačno, na oblikovanje socijalne države utjecale su i njene **institucije** te administracija državne vlasti koje odlučuju o provedbi socijalne politike, poduzimaju različite inicijative i formuliraju socijalne programe. Naravno, razvoj socijalne države ne može se objasniti isključivo spomenutim faktorima, već su i druge varijable poput religije, ratova, kultura, kriza i sl. igrale važnu ulogu u ovom procesu (Puljiz i sur., 2005).

Puljiz i sur. (2005) razvoj socijalne politike opisuju u šest etapa. Prva od njih odvija se u periodu između 17. i 19. stoljeća (**pretpovijest**) te je obilježena primjenom zakona za siromašne u gotovo svim europskim zemljama. Iako su propisivali javnu pomoć za najugroženije, naglasak je uglavnom bio na kaznama i ograničenjima nego li na samoj pomoći. Provedba je prepuštena lokalnim vlastima, a zakoni su uređivali obaveze između države i siromaha (korisnika pomoći) koji su živjeli u gradovima. Siromaštvo rašireno po selima obilježava podložnost siromaha gospodaru koji je imao obavezu štiti svoje podanike.

Druga etapa razvoja - **liberalni prekid**, odvija se u 19. stoljeću. Inzistiralo se na slobodi sirotinje od pomaganja feudalnih moćnika, što je pogodovalo divergenciji u rješavanju socijalnih politika zapadnih zemalja.

Krajem 19. stoljeća započinje **eksperimentalna faza** kada su u europskim zemljama učinjeni prvi koraci u razvoju moderne socijalne politike. Druga industrijska revolucija donosi promjene u društvu, između ostalog i povećane nejednakosti te gradsku bijedu. Takva situacija rezultirala je donošenjem zakona kojima se uvodi osiguranje od nesreće na poslu, invaliditeta, starosti i bolesti, a koje je bilo namijenjeno za siromašne radnike te njihove obitelji. Utemeljenje sustava socijalne sigurnosti na nacionalnoj razini smatra se najvažnijim dostignućem socijalne politike u ovom periodu, ponajprije jer su prvi socijalni zakoni bili praktična rješenja tadašnjih okolnosti, a ne interesni projekt političkih tijela. Iako je zbog Prvog svjetskog rata došlo do prekida u razvoju socijalnog

zakonodavstva, činjenica kako je mnogobrojno europsko stanovništvo ostalo osiromašeno i nezbrinuto zbog rata ubrzalo je proces stvaranja socijalne države i širenje sustava socijalne sigurnosti.

Tridesetih i četrdesetih godina 20. stoljeća nastupa **razdoblje konsolidacije**, kada su velika ekonomska kriza te Drugi svjetski rat znatno utjecali na socijalnu politiku u vidu državnog intervencionizma u ekonomsku i socijalnu sferu. Također, socijalno pitanje postaje središnje pitanje demokratskog razvoja pa tako ključne zapadne zemlje usvajaju zakone o socijalnom osiguranju kojima se pokrivaju osnovni socijalni rizici te se konstituiraju socijalna prava.

Pedesetih godina prošlog stoljeća nastupa faza koju obilježava snažan **uspon socijalne države** te viša razina i univerzalizacija socijalnih prava. Na uspjeh europskih socijalnih država utjecali su brojni faktori poput neočekivano brzog ekonomskog rasta te trošenje većeg dijela nacionalnog dohotka na javne potrebe, a posebno za socijalne namjene. Nadalje, riječ je o vremenu intenzivne modernizacije i širenja društva masovne potrošnje. Porast životnog standarda popraćen je i povećanom snagom radničke klase koja se organizira u sindikate, posebna pozornost se pridaje obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, a obiteljski model „jednog hranitelja“ služi kao oslonac socijalne države u rješavanju socijalnih problema. Također se u ovom periodu donose značajni međunarodni socijalni dokumenti te se osnivaju međunarodne organizacije koje se bave socijalnim problemima.

Ipak, sredinom 70-ih godina 20. stoljeća dolazi do **krize socijalne države**, a kao uzroci se navode globalizacija te promjene u strukturi zapadnih društava. Temelji na kojima su uspostavljeni sustavi socijalne sigurnosti ugroženi su u novonastalim okolnostima. Kritizira se preveliko trošenje nacionalnog dohotka od strane države što je uzrokovalo povećanje poreza i doprinosa za socijalne namjene. Također, socijalni programi ne samo da nisu riješili problem povećanih nejednakosti u društvu, već su i povećali ovisnost korisnika o državnim potporama. Nadalje, zamjera se i pretjerano nametanje socijalnih programa te birokratiziranost socijalne države čime se ugrožavaju individualne slobode. Navedene kritike utjecale su na redefiniranje socijalne politike tijekom 80-ih i 90-ih godina.

2.1.1. Funkcije socijalne politike i države

Kao ključne funkcije socijalne države čiji su efekti vidljivi na individualnoj, poduzetničkoj te državnoj razini izdvajaju se pomoć građanima u podmirenju osnovnih životnih potreba, zaštita od socijalnih rizika kroz programe osiguranja, redistribucija dohotka te jačanje solidarnosti i socijalne kohezije (Puljiz i sur., 2005, prema Šućur, 2016).

U užem smislu, socijalna politika obuhvaća samo probleme radnika i radničke klase te pristupa pojmu rada kao ključnom elementu koji može objasniti društvo. Cilj je pronaći rješenja za probleme kao što su sporovi i sukobi interesa između poslodavca i zaposlenika te uspostaviti ravnotežu između rada i kapitala, pa se u ovom kontekstu bavi pitanjima kao što su plaće, uvjeti rada, sindikalizam i slično, a sve kako bi se osigurala socijalna pravda i okončale društvene nejednakosti. U širem smislu, socijalna politika usmjerena je i na ostale segmente društva, a ne samo na prakse koje se bave problemima i potrebama radničke klase. To uključuje probleme urbanizacije, okoliša, zdravlja i obrazovanja te probleme ugroženih članova društva kao što su radnici, osobe s invaliditetom, starije osobe, djeca i imigranti. Krajnji je cilj osigurati društveni mir, socijalnu pravdu i jednakost različitih skupina (Aravacik, 2018).

U kontekstu država Europe i Europske unije, izazovi poput nejednakosti, dugotrajne nezaposlenosti, nezaposlenosti mladih, međugeneracijske solidarnosti te rizik od siromaštva često su prisutni. Navedeni problemi u velikoj su mjeri posljedica ubrzanih promjena na tržištu rada, globalizacije, digitalne revolucije te demografskih kretanja. Kao odgovor na aktualne te buduće izazove uspostavlja se **europski stup socijalnih prava**, mehanizam koji je izravno usmjeren na ispunjavanje osnovnih ljudskih potreba, osiguravanje boljeg ostvarivanja i provođenja socijalnih prava, pravednost tržišta rada i sustava socijalne skrbi te na njihovo dobro funkcioniranje. Jednake mogućnosti i pristup tržištu rada uključuju pravo na obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje; rodnu ravnopravnost; jednake mogućnosti bez obzira na spol, rasnu ili etičku pripadnost, vjeru ili uvjerenje, invaliditet, dob ili spolnu orijentaciju te pravo na aktivnu potporu zapošljavanju. Pravedni radni uvjeti uključuju sigurno i prilagodljivo zaposlenje, pravo na plaću, pravo na informacije o uvjetima zaposlenja i zaštitu u slučaju dobivanja otkaza, socijalni dijalog i uključenost radnika, pravo na ravnotežu između poslovnog i privatnog

života te zdravo, sigurno i dobro prilagođeno radno okruženje te zaštita podataka. Konačno, socijalna zaštita i uključenost ubrajaju skrb o djeci i potporu djeci, socijalnu zaštitu bez obzira na vrstu i trajanje radnog odnosa, davanja za nezaposlenost, minimalni dohodak, dohodak u starosti i mirovine, zdravstvenu zaštitu, uključenost osoba s invaliditetom, dugoročnu skrb, stanovanje i pomoć beskućnicima te pristup osnovnim uslugama kao što su voda, kanalizacija, energija itd.³

Osiguravanje dobrobiti svakog pojedinca postiže se adekvatnom zakonskom regulativom koja se temelji na izraženim potrebama u društvu kao što su obrazovanje, socijalna sigurnost, zdravstvene usluge, zaposlenje, stanovanje i slično. Nadalje, kako bi se postigla jednakost svih članova društva ključna je i pravedna preraspodjela dostupnih resursa. Dakle, kako bi se svima osigurale društvene slobode i jednake mogućnosti, ključni su regulatorni i distributivni aspekti socijalne politike (Aravacik, 2018).

2.1.2. Modeli socijalne države

Konačno, bitno je spomenuti i najprepoznatljiviju tipologiju socijalno-političkih sustava - **tripartitnu shemu Esping-Andersena** (1990, prema Krapec, 2017; Valeyeva i sur., 2011). Prva grupa **liberalnih socijalnih država** usmjerena je na najsiromašnije članove društva koji ovise o državnoj pomoći. Naknade su niske i vremenski ograničene te se temelje na provjeri imovnog stanja. Za ovaj tip sustava karakteristično je snažno prisustvo tržišta u socijalnom sektoru, odnosno potiče se privatno osiguranje te su ograničene javne intervencije. Države koje se koriste ovim modelom su Sjedinjene Američke Države, Irska i Velika Britanija. Drugi tip režima naziva se **konzervativnim (kontinentalnim) modelom** gdje su prava vezana uz klasu i zaposlenost kako bi se očuvale statusne razlike u društvu. Ovakav sustav štiti samo one građane koji posjeduju stabilno zaposlenje, stoga se oslanjaju na obiteljsku solidarnost te model jednog (muškog) hranitelja. S obzirom na to, država je spremna istisnuti tržište iz socijalnog sektora te intervenirati samo kada su kapaciteti obitelji iscrpljeni. Konzervativni model najrasprostranjeniji je među mediteranskim zemljama. Posljednji, **socijaldemokratski (skandinavski) tip** širi načela univerzalizma i dekomodifikacije društvenih prava na srednju klasu, odnosno radnicima se jamči ista razina prava kao i imućnijim građanima. Dekomodifikacijom socijalnih

³ Europski stup socijalnih prava: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_hr.pdf, posjećeno 13.8.2022.

potreba nastoji se minimizirati razmjere u kojima blagostanje građana ovisi o njihovom uspjehu na tržištu, a paralelno se uvode javne politike koje su usmjerene na povećanje zapošljivosti. Jamstvima univerzalnog dohotka vjerojatnije je kako će se građani lakše odlučiti na poslovne rizike, čime se potiče fleksibilnost i adaptacija tržišta rada. Također, skandinavski model defamilizira socijalne nadležnosti kako bi se obitelj rasteretila obaveza, ali i kako bi se postigla veća individualna neovisnost.

2.2.SOCIJALNA ZAŠTITA KAO JEZGRA SOCIJALNE POLITIKE I SOCIJALNE DRŽAVE

Točno **definiranje socijalne zaštite** još uvijek izaziva određene nedoumice među stručnjacima, s obzirom na to kako je riječ o pojmu koji poprima različita značenja ovisno o kojem je nacionalnom sustavu riječ te o metodologiji prikupljanja podataka. Prema dokumentima Europske unije i Vijeća Europe, sustavi socijalne zaštite obuhvaćaju zakone, mjere i aktivnosti koje imaju za cilj zaštititi socijalno ranjive pojedince od ključnih socijalnih rizika. Također, većina se autora slaže kako je riječ o širokom pojmu koji obuhvaća sustave socijalnog osiguranja (ili socijalne sigurnosti), socijalne pomoći i kategorijalnih naknada (npr. obiteljske naknade ili one usmjerene na osobe s invaliditetom) te socijalnih usluga (zdravstvene usluge, usluge socijalne skrbi itd.). Dakle, koncept zaštite faktično objedinjuje sva tri stupa socijalne politike kojima se rješavaju socijalni problemi i prevladavaju socijalni rizici (Puljiz, 2000, Babić, 2010, Šućur i sur., 2016).

Socijalni rizici se definiraju kao nepovoljne društvene okolnosti koje članovima društva otežavaju ili predstavljaju prijetnju u zadovoljavanju nekih od njihovih potreba te mogu dovesti do nepovoljnih ishoda na osobnoj, obiteljskoj i razini zajednice, a kao takve predstavljaju prijetnju društvu (Ajduković, 2008). Poznajemo pet socijalnih rizika koji su zakonski pokriveni u svim zemljama Europe, a to su: starost i umirovljenje, smrt hranitelja, radna nesposobnost, bolest te majčinstvo (Duffy, 1998). Socio-ekonomske transformacije koje su se dogodile u proteklih 30-40 godina rezultirale su brojnim nepovoljnim okolnostima te standardni rizici više nisu sveobuhvatni indikatori potreba (Duffy, 1998; Esping-Andersen, 2001, prema Babić i Baturina, 2016). Definiraju se „novi“ socijalni rizici: dugotrajna nezaposlenost, posjedovanje nedostatnih ili zastarjelih vještina i znanja zbog promjene obrazaca na tržištu rada, produljena starost, potrebe skrbi

za starijim ili nemoćnim osobama, različiti obiteljski oblici poput jednoroditeljskih obitelji ili samohranih roditelja, poteškoće u usklađivanju radnih i obiteljskih obaveza, novi oblici siromaštva, pripadnost manjinskim etničkim skupinama itd. (IFSW, 2006, UNDP, 2006, prema Ajduković, 2008; Bonoli, 2005, 2006, Esping-Andersen i sur., 2002, prema Babić i Baturina, 2016). Iz perspektive pojedinca, identifikacija je novih rizika važna jer isti mogu proizvesti značajne negativne učinke u vidu porasta rizika siromaštva, nejednakosti i negativnih implikacija na buduće životne šanse, a još uvijek postoji manjak adekvatnih socijalnih programa razvijenih kao odgovor na rastuće izazove novih socijalnih rizika (Babić i Baturina, 2016). Svakako, valja imati na umu kako niti jedna rizična okolnost pojedinačno ne dovodi do negativnog ishoda, već je riječ o procesu interakcije većeg broja okolnosti koje stvaraju poteškoće tijekom vremena (Ajduković, 2008).

2.2.1. Sustavi socijalne zaštite

Temelj politike preraspodjele dohotka i borbe protiv siromaštva predstavljaju **sustavi socijalnog osiguranja i skrbi**, koji su u literaturi još poznati pod terminima sustavi države blagostanja ili sustavi socijalne politike. U širem smislu spomenuti sustavi su: zdravstvo i zdravstvena zaštita, mirovinski sustav osiguranja, socijalna skrb i socijalna pomoć, politika zapošljavanja, obrazovanje te stanovanje i stambena politika. U užem smislu kategoriziraju se u mirovinsko osiguranje, zdravstveno osiguranje, osiguranje i prava za vrijeme nezaposlenosti te socijalnu skrb (Šimović i Deskar-Škrbić, 2020).

Mirovinski sustav definira se kao skup pravnih normi, financijskih i institucionalnih aranžmana koji reguliraju osiguranje od rizika starosti, invalidnosti i gubitka hranitelja. Drugim riječima, osnovna je funkcija pojedincima i njihovim obiteljima osigurati mehanizam raspodjele prihoda tijekom životnih perioda kada osiguranici i od njih uzdržavani članovi ne mogu zarađivati sredstva potrebna za život. Nadalje, mirovine predstavljaju oblik individualne i nacionalne štednje koje su značajne za osiguranike, ali i za društveno blagostanje s obzirom da mirovinski fondovi raspolažu velikim kapitalom koji se koristi za razna ulaganja. Pored toga, u okviru mirovinskog sustava odvijaju se procesi vertikalne i horizontalne distribucije dohotka koji imaju funkciju održanja solidarnosti u društvu. Vertikalna distribucija polazi od bogatijih prema siromašnijim

kategorijama umirovljenika, dok horizontalna distribucija ide u prilog korisnicima mirovina koji su u posebnoj životnoj situaciji koja iziskuje dodatne troškove, stoga su im potrebna veća sredstva za život (Puljiz i sur., 2005, Bežovan i sur., 2019).

Uz mirovinski sustav, najveći dio društvenog bogatstva koristi se za financiranje **zdravstvene zaštite**. S obzirom da je ovaj sustav usko povezan s osjetljivim pitanjem zdravlja i bolesti, naglašen je i javni interes za učinkovitim zdravstvom. Dostupnost i mogućnost uspješnog liječenja, kao i drugi oblici zdravstvene zaštite promatraju se s povećanom pozornošću, a moguće pogreške sa sobom nose ozbiljne osobne i društvene posljedice (Bežovan i sur., 2019). Temeljne funkcije zdravstvene skrbi su:

- promicanje zdravlja i prevencija bolesti;
- liječenje bolesti i smanjenje prijevremene smrtnosti;
- zbrinjavanje kronično oboljelih osoba kojima je potrebna medicinska njega;
- zbrinjavanje osoba sa zdravstvenim oštećenjima i invaliditetom kojima je potrebna medicinska njega;
- omogućiti dostojanstveno umiranje;
- upravljanje uslugama javnog zdravstva;
- vođenje zdravstvenih programa, zdravstvenog osiguranja i drugih aranžmana financiranja⁴.

Iako je zdravstvena politika u isključivoj nadležnosti nacionalnih država, Europska unija također napominje kako visok stupanj zaštite ljudskog zdravlja mora biti zastupljen u svim politikama i aktivnostima te iako zdravstveni troškovi predstavljaju velik dio javnih rashoda, zdravstvena politika nije ekonomski trošak već ulaganje u ljude i zdravlje kao vrijednost po sebi (Bežovan i sur., 2019).

Kao jedan od većih društvenih problema već se desetljećima ističe pitanje nezaposlenosti. Kako bi se zaštitilo skupine koje su marginalizirane na tržištu rada (nezaposleni, nedobrovoljno neaktivni, zaposleni kojima prijeti gubitak posla) provodi se niz ciljanih intervencija usmjerenih na učinkovito funkcioniranje tržišta rada te korekciju neravnoteža. **Politike zapošljavanja** uključuju: usluge vezane uz traženje posla, aktivne politike

⁴ Glossary: Healthcare, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Healthcare>, posjećeno 25.5.2022.

zapošljavanja te potpore i naknade za slučaj nezaposlenosti (Eurostat, 2013, prema Bežovan i sur., 2019). Usluge na području zapošljavanja ubrajaju usluge pripreme za zapošljavanje (profesionalno usmjeravanje, razvoj vještina upravljanja karijerom, podrška u izradi individualnog plana traženja posla) te usluge posredovanja. Pod aktivnim politikama zapošljavanja podrazumijevamo intervencije usmjerene na marginalizirane skupine na tržištu rada, koje će istima omogućiti uključivanje u svijet rada ili povećati njihove šanse zadržavanja zaposlenja. Naknade i potpore smatraju se pasivnim politikama zapošljavanja, s obzirom da same po sebi ne djeluju na povećanje šansi zapošljavanja, već osiguravaju održavanje primanja (Bežovan i sur., 2019).

Pružanje sigurnosti pojedincima koji ispadaju ili nisu pokriveni mrežom socijalnog osiguranja definira se kao funkcija **socijalne pomoći i socijalne skrbi**. Riječ je o malim i rezidualnim sustavima u socijalnoj politici koji su fleksibilniji od sustava socijalnog osiguranja, a ostvarivanje usluga i naknada temelji se na provjeri potreba (*needs-test*) i materijalnog stanja (*means-test*). Socijalna pomoć definira se kao skup naknada i usluga od kojih se očekuje kako će građanima osigurati egzistencijalni minimum. Također se kao zadatak socijalne pomoći ističe i poticanje ponovne integracije socijalno isključenih i ranjivih skupina u društvo. Dakle, dvije osnovne funkcije ovog sustava su izbjeći stanje krajnje materijalne oskudice te spriječiti marginalizaciju i socijalnu isključenost (Puljiz i sur., 2005, Bežovan i sur., 2019).

Obiteljska politika usmjerena je na unaprjeđenje kvalitete života obitelji i pojedinaca putem potpora obitelji s djecom te ravnopravnosti bračnih partnera na tržištu rada. Dodatno razvijanje mjera usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada zagovara se i od strane Europske unije. Ipak, ne postoji konsenzus oko definicije ovog termina. Razlog tome je što većina javnih politika na (ne)posredan način može utjecati na kvalitetu života obitelji pa obiteljska politika može zahvaćati i druge sfere poput socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva itd. Osnovni instrumenti kojima država djeluje u obiteljskoj politici uključuju novac, odnosno naknade koje se daju obitelji (npr. dječji doplatak, porezne olakšice), zatim usluge koje obitelj ostvaruje u specijaliziranim institucijama, te konačno dopusti na koje roditelji imaju pravo kako bi skrbili o djeci (Puljiz i sur., 2005, Bežovan i sur., 2019).

Europska unija prepoznala je stambenu krizu, visoke cijene stanova te oskudicu pristojnih stanova po prihvatljivim cijenama kao prepreke u konkurentnosti, zapošljavanju, mobilnosti i socijalnom uključivanju. Kao ključni čimbenik u postizanju održivog razvoja navodi se socijalno stanovanje, odnosno intervencija države u stambenu potrošnju. S obzirom da je riječ o širokom pojmu, identificirana su tri aspekta ovog koncepta: stambena opskrba, tj. gradnja stanova za ciljane skupine stanovnika; državne subvencije kojima se pokrivaju troškovi stanovanja (na osnovi provjere primanja i imovinskog stanja); te propisi kojima se uređuje tržište stanova i stambena politika općenito. Dakle, **stambena politika** trebala bi se temeljiti na procjeni stambenih potreba te izgradnji infrastrukture stambenih institucija, a razvoj učinkovitog i djelotvornog instrumenta subvencioniranja najamnina i troškova stanovanja omogućilo bi pristojno stanovanje ugroženim skupinama, kao i jačanje stambene potražnje te povećanje standarda stanovanja (Puljiz i sur., 2005, Bežovan i sur., 2019).

Konačno, kako bi se stvorili uvjeti za dugoročno održiv razvoj, potrebno je snažnije ulagati u sustave **obrazovanja**, znanosti i istraživanja. Uz zdravlje, obrazovanje predstavlja bitan resurs svakog pojedinca, ali i cijelog društva što ga čini značajnim programom socijalne politike. Javni izdaci za obrazovanje smatraju se dugoročnim investicijama koje pridonose ekonomskom i socijalnom razvoju, ukoliko je kvalitetan sustav obrazovanja dostupan svim skupinama pod jednakim uvjetima. Također, pravo na obrazovanje omogućuje pojedincima sudjelovanje u ekonomskom, političkom, socijalnom i kulturnom životu zajednice, ali i socijalnu integraciju marginaliziranim i isključenim članovima društva (Bežovan i sur., 2019).

2.3. KVALITETA ŽIVOTA I SOCIJALNA UKLJUČENOST

S razvojem države blagostanja, u teoriju te ekonomsko-politički diskurs uvode se novi pojmovi, a jedan od njih je **kvaliteta života** (Galonja i Šunderić, 2017). Ne postoji jedinstvena definicija ovog koncepta, već ga oblikuju različite dimenzije koje zajedno određuju cjelokupno zadovoljstvo životom, a to su: materijalni životni uvjeti, stambeni uvjeti, zapošljavanje, obrazovanje, zdravlje, korištenje slobodnog vremena, društveni odnosi, sigurnost, upravljanje te okoliš⁵.

⁵ Quality of Life, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/qol/index_en.html#, posjećeno 16.3.2022.

Kako bi se pratila i analizirala kvaliteta života u Europi, 2003. pokrenuto je **Europsko istraživanje o kvaliteti života (EQLS)**. Riječ je o alatu koji se koristi kako bi se istražile objektivne okolnosti života europskih građana i njihovi osjećaji u vezi s tim okolnostima te svojim životima općenito. Glavni ciljevi EQLS-a su identifikacija rizičnih skupina i problema, praćenje trendova pružanjem homogenih pokazatelja tih problema te doprinos razvoju europske politike o životnim uvjetima. U ovom multidimenzionalnom istraživanju proučavaju se objektivne teme, poput zapošljavanja, prihoda, obrazovanja, stanovanja, obiteljskog života, zdravlja te ravnoteža poslovnog i privatnog života, ali i subjektivne teme kao što su razina sreće ljudi i način na koji oni poimaju kvalitetu svog društva i javnih službi. Redovito provođenje EQLS-a omogućuje praćenje ključnih trendova u kvaliteti života ljudi tijekom vremena, a zadnje je istraživanje provedeno 2016. godine⁶.

Povećanjem konkurentnosti svojih privreda i rastom BDP-a država napreduje, ali to joj ipak ne jamči održivi rast. Društvo koje nije u stanju zadovoljiti osnovne ljudske potrebe, koje nije osposobilo pojedince da sami sebi unaprijede kvalitetu života, koje uništava životnu sredinu te ograničava mogućnosti za svoje građane, neće napredovati. Takav ekonomski rast koji nije popraćen društvenim napretkom dovodi do niske razine inkluzije, manjka sadržaja te društvenih nemira (Porter, 2014, prema Galonja i Šunderić, 2017). Slijedom navedenog, koncept kvalitete života možemo povezati sa socijalnom inkluzijom, odnosno socijalnom uključenosti. Pretpostavka je kako je uključenost u društvo ključna za nečiju percepciju zadovoljavajuće kvalitete života. Oba područja međusobno se obogaćuju te se paralelno razvijaju, a unutar političkih okvira mnoga temeljna načela dosljedna su između ovih pojmova (Brown i sur., 2015). Nadalje, postoji određena interakcija između socijalne uključenosti i kvalitete života. Primjerice, prilika za rad bitan je faktor u ublažavanju siromaštva, što ujedno ima utjecaja i na bolju kvalitetu života, kao i pošteno postupanje, jednakost, pravičnost te dobro vođeno društvo (Skevington, 2009, prema Bayram i sur., 2010).

⁶ Europsko istraživanje o kvaliteti života (EQLS), <https://www.eurofound.europa.eu/hr/surveys/european-quality-of-life-surveys>, posjećeno 16.3.2022.

Socijalna se uključenost generalno definira kao afirmativna aktivnost na promjeni uvjeta koji dovode do socijalne isključenosti, ali se pobliže određivanje spomenutih uvjeta razlikuje ovisno o definiciji pojedine organizacije. Prema Centru za ekonomsku i socijalnu uključenost, riječ je o procesu kojim se nastoji osigurati da svaki pojedinac može ostvariti puni potencijal u životu, neovisno o svom iskustvu i okolnostima. Kako bi se uključenost postigla, uz dohodak i zaposlenost, ključno je i društvo koje nastoji smanjiti nejednakost te postići ravnotežu između individualnih prava i dužnosti povećane socijalne kohezije (Bejaković, 2010). Prema Odjelu za gospodarska i društvena pitanja UN-a (2016) socijalna uključenost je i proces i cilj. Kako bi se osobama koje su se u društvu zatekle u nepovoljnom položaju zbog svoje dobi, spola, invaliditeta, rase, etničke pripadnosti, podrijetla, vjere, ekonomskog ili drugog statusa, omogućilo sudjelovanje u istom, potrebno je poboljšati uvjete, omogućiti pristup resursima, pravo glasa te poštivati njihova prava. U svrhu promicanja socijalne uključenosti, odnosno rješavanja socijalne isključenosti, potrebno je ukloniti prepreke koje pojedincima onemogućavaju sudjelovanje u društvu, ali i poduzeti inkluzivne korake kako bi se sudjelovanje olakšalo (Odjel za gospodarska i društvena pitanja UN-a, 2016). Kako bi se isključene pojedince aktivno uključilo u društvo, EU predlaže iduće instrumente za svoje zemlje članice:

- Osiguravanje odgovarajuće potpore dohotku za sve;
- Stvaranje uključivih tržišta rada;
- Osiguravanje pristupa visokokvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti, socijalnim uslugama i drugim uslugama potpore;
- Osiguravanje učinkovitog i pravednog obrazovanja i sustava cjeloživotnog učenja;
- Donošenje poreznih politika i politika određivanja plaća;
- Osiguravanje prikladnih i održivih mirovina;
- Donošenje zakonodavstva o suzbijanju diskriminacije⁷.

⁷ Tematski informativni članak o Europskom semestru: Socijalna uključenost, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_social_inclusion_hr.pdf, posjećeno 20.03.2022.

3. KRIMINALITET KAO ODGOVOR NA OGRANIČENE MOGUĆNOSTI? – ANALIZA STANJA U EUROPSKOJ UNIJI

Koncept socijalne uključenosti usko je povezan s konceptom isključenosti, odnosno uključivanje se u pravilu definira u odnosu prema socijalnoj isključenosti (Šućur, 1995). Sam pojam tek je od nedavno prihvaćen u Europskoj uniji, stoga još uvijek postoje nejasnoće kod njegovog **definiranja** (Šverko i sur., 2006, Bejaković, 2016). Ipak, većina se slaže kako je riječ o razmjerno trajnoj, višestruko uvjetovanoj te višedimenzionalnoj lišenosti pojedinca i obitelji, koja osim ekonomske deprivacije uključuje i druge oblike prikraćenost kao što su smanjene šanse zapošljavanja, nedostupnost zdravstvene zaštite, neuključenost u socijalne mreže, nedostupnost pravne zaštite i slično (Barnes, 2002, prema Šverko i sur., 2006; Bejaković, 2016). Prema definiciji Europske komisije, socijalna isključenost je proces koji gura pojedince na margine društva te su oni zbog osobnog siromaštva, nedostatka osnovnih kompetencija, šansi za cjeloživotno učenje ili diskriminacije, spriječeni u potpunosti sudjelovati u društvu (Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2014). Dakle, socijalna isključenost nije sinonim za nedovoljne prihode već podrazumijeva općenito nesudjelovanje u društvenom životu (Šućur, 1995).

Tomić (2007) izdvaja **četiri izvora** socijalne isključenosti. Prvi se temelji na čitavom rasponu nejednakosti koja postoji u društvima, a koje se temelje na rasnim, nacionalnim ili etničkim karakteristikama. Zbog predrasuda i nejednakog tretmana suočeni su s teškoćama pri integraciji u društveni i institucionalni život što ih vodi ka socijalnoj isključenosti (Šporer, 2004, prema Tomić, 2007). Kao drugi izvor isključenosti navodi se život u sredinama koje su slabije razvijene i geografski oskudne. Za ova područja karakteristična je stigmatizacija, slaba raspoloživost usluga, neadekvatnost javnog prijevoza, visoka stopa nezaposlenosti, niska obrazovna struktura, niski prihodi, raširenost obiteljskih problema i nasilja itd. Navedene barijere stanovnicima smanjuju mogućnost sudjelovanja te socijalizaciju u šire društvo (Oscar, 1996, prema Tomić, 2007). Životne okolnosti poput invalidnosti, bolesti, samohranog roditeljstva i/ili faze života u kojoj se pojedinci nalaze, a u kojima postaju ranjiviji te izloženiji, smatraju se trećim izvorom socijalne isključenosti. Mladi ljudi, samohrani roditelji, osobe s invaliditetom ili osobe koje boluju od težih bolesti te umirovljenici predstavljaju društvene grupe koje su

u većem riziku izloženosti siromaštvu i isključenosti. Konačno, dinamika društvenih promjena predstavlja četvrti izvor isključenosti. Povijesno gledano, svaka revolucija i promjena, kako na državnoj razini, tako i u proizvodnji, raspodjeli, razmjeni i potrošnji, sa sobom je donijela i novi niz društvenih problema, a posljedično s time i socijalnu isključenost (Tomić, 2007).

Socijalna isključenost zapravo predstavlja začarani krug socijalnog propadanja, gdje se kao primarni pokretač tog procesa izdvaja položaj pojedinaca na tržištu rada. Gubitak posla rezultira padom životnog standarda, a samim time i rizik od siromaštva postaje sve veći. Resursi u traženju posla postaju ograničeni što vodi ka dugotrajnoj nezaposlenosti (duže od godinu dana), a posljedice su nedostatak novca, otežano sudjelovanje u društvenim aktivnostima te stigmatizacija. U konačnici, nezaposlenost i siromaštvo rezultiraju narušenim socijalnim vezama, a također je povećana vjerojatnost javljanja napetosti u obiteljskim i bračnim odnosima. Ograničeni resursi i povećana socijalna izolacija otežavaju ponovno zapošljavanje jer je pojedincima otežan pristup potrebnim informacijama. Dakle, nezaposlenost, siromaštvo i socijalna izolacija, **ključne su sastavnice** socijalne isključenosti, koje u međusobnoj interakciji proizvode socijalni pad pojedinca (Šverko i sur., 2006, Bejaković, 2016).

Izgledno je kako isključenost kod pojedinaca proizvodi nesigurnost te strah od budućnosti, a nerijetko se povećava i vjerojatnost pojave različitih vrsta asocijalnih ili devijantnih ponašanja (Šućur, 1995). U okolnostima koje bi inače bile ponižavajuće, nasilje postaje relativno „normalna“ reakcija na ekonomske poteškoće kao način suočavanja s problemima svakodnevnog života, stjecanja poštovanja i statusa te izazivanja straha (Blau i Blau, 1982, Anderson, 1994, Cooney, 1998, Lee, 2000, prema Webster i Kingston, 2014).

Kako i u kojoj mjeri će socijalna isključenost utjecati na građane neke zemlje, ovisi o modelima socijalne države, stoga je zadatak socijalne politike (i socijalnog rada) spriječiti dugotrajnu i kumulativnu deprivaciju (Šućur, 2004). Ključna je koordinacija i suradnja između državnih, javnih i lokalnih tijela vlasti s civilnim akterima, uz uključenost građana, a nužno je i da se spomenuta rješenja temelje na zagaraniranim pravima te promicanju solidarnosti i društvenog sudjelovanja. Javno djelovanje treba biti usmjereno prema osobama u životnim poteškoćama jer ukoliko ugrožene osobe same moraju pristupati

mehanizmima zaštite to može rezultirati neostvarenim pravima, kao i nemogućnošću izlaska iz siromaštva i isključenosti, zbog nedovoljnog poznavanja sustava i dostupnih prava od strane korisnika (Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti Zagreb, 2014). Takve dugotrajne nepovoljne okolnosti snažno utječu na materijalni, ali i sociopsihološki aspekt života pojedinaca, posljedično se javlja osjećaj bespomoćnosti te se socijalna isključenost produbljuje.

Kako bi socijalne države osigurale adekvatne i održive socijalne sustave te potpomogle stabilizaciju gospodarstva, Europska komisija preporuča pojednostavljenje i bolju ciljanost socijalnih politika, ustrajanje u javnim politikama koje olakšavaju pristup radu te poboljšanje socijalnog ulaganja tijekom cijelog života (Babić i Baturina, 2016). Odgovarajuće ekonomske i socijalne politike moraju osnažiti osobe u socijalnoj isključenosti kako bi imale aktivnu ulogu u svom izlasku iz začaranog kruga. Pomoć uključuje stjecanje znanja, stručnosti i sposobnosti, poboljšanje zapošljivosti, ali i motivacije za izlazak iz siromaštva. Jednom kada svi sudionici društva imaju odgovarajuće mogućnosti i resurse, tada dolazi do gospodarskog napretka te sveopćeg blagostanja u državi. Ljudi prepoznaju poticaje države koji su usmjereni na rast i razvoj, pa shodno tome ulažu veće radne napore te su i sami više posvećeni vlastitom boljitku. Ukoliko pojedinci primijete kako nemaju koristi od gospodarskog rasta i razvoja te da zakoni ne štite njih i njihove interese koliko i interese privilegiranih, kršenje zakona se neće ozbiljno shvaćati te će stope kriminala i dalje značajno rasti, sve dok država ne poduzme bitne korake u borbi protiv marginalizacije, siromaštva te ograničenih obrazovnih mogućnosti (Mustać i Gorše, 2005, Bejaković, 2010, IPRT, 2012).

U literaturi se najčešće spominje **povezanost siromaštva s deliktima nasilja**, posebice s kaznenim djelom ubojstva (Neapolitan, 1997, Fajnzylber i sur., 1998, 2002a, 2002b, LaFree, 1999, Messner i sur., 2002, Messner, 2003, Pratt i Godsey, 2003, Chamlin i Cochran, 2005, prema Pare i Felson, 2014; Parker, 1989, Martinez, 1996, Kelly, 2000, Pridemore, 2011, prema Webster i Kingston, 2014). Pokazalo se kako je manje reduciranje dohodovne nejednakosti utjecalo i na značajno smanjenje broja ubojstava, a s druge strane visoke stope ubojstva obično prate visoku razinu nejednakosti u raspodjeli prihoda (Webster i Kingston, 2014). Znatno manje pozornosti pridaje se povezanosti

socijalne isključenosti s kaznenim djelima koja nemaju smrtne ishode, međutim ukoliko su nejednakosti ili siromaštvo kriminogeni faktori onda bi trebali utjecati na različite pojavne oblike kriminala (Pare i Felson, 2014). Kako bi se utvrdile relevantne korelacije između različitih činjenica, pa tako i korelacije između socijalnog blagostanja neke države (na koje utječe i socijalna uključenost, odnosno isključenost) i pojave kriminaliteta u istoj, koristi se metoda **statistike**. Podaci koji su prikupljeni te analizirani statističkom metodom imaju iznimnu vrijednost jer omogućavaju praćenje delinkvencije kao masovne društvene pojave, odnosno njenu rasprostranjenost, strukturu te kretanje (dinamiku) na određenom području kroz određeno vrijeme (Derenčinović i Getoš, 2008, Posavec, 2019). Ipak, iz statistike povezanosti odabranih činjenica, odnosno njihovih indikatora, ne mogu se izvesti zaključci o uzročnoj povezanosti promatranih pojava, već se isto ispituje i nastoji utvrditi daljnjim istraživanjima. Također, treba uzeti u obzir kako na službenu statistiku utječu i promjene u kaznenom zakonodavstvu, kao što su definicije kaznenih djela i kaznenopravne sankcije, zatim spremnost žrtve na prijavljivanje vlastite viktimizacije, promjene u uvjetima rada policije te različiti intenzitet i smjer selekcije pravosudnih tijela od prijave do pravomoćne presude, stoga statistika kriminaliteta nije pokazatelj u potpunosti realnog stanja (Singer i dr., 2002, prema Posavec, 2019).

3.1. KRIMINALITET I TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE

Metodologija koja se koristi za potrebe praćenja sektora socijalne zaštite u članicama Europske unije, **ESSPROS** (Europski sustav integrirane statistike socijalne zaštite), ima za cilj pružiti sveobuhvatan opis socijalne zaštite u državama članicama, kao i zemljama koje su kandidati za članstvo. Prema ESSPROS-u, socijalna zaštita se definira kao sustav koji obuhvaća intervencije javnih ili privatnih tijela s namjerom olakšavanja financijskog opterećenja kućanstava i pojedinaca definiranim nizom socijalnih rizika i potreba (Babić, 2010). Prednost ove metodologije jest detaljna razrada **izdataka za socijalnu zaštitu** među koje se ubrajaju:

- Socijalna davanja u novcu ili naravi za kućanstva i pojedince kako bi ih se oslobodilo tereta određenog skupa rizika ili potreba (naknade socijalne zaštite);
- Troškovi upravljanja i administracije programa (administrativni troškovi);

- Ostali rashodi - isplata dohotka od imovine i sl.⁸

Naknade socijalne zaštite dodatno se dijele na naknade bez provjere materijalnog stanja te naknade koje se temelje na provjeri materijalnog stanja, a klasificirane su na novčane naknade, nenovčane naknade i na socijalne doprinose preusmjerene između programa. Visinu socijalnih izdataka determiniraju brojni faktori od kojih se najčešće spominju razina razvijenosti države, vrijednosno-kulturološki faktori, demografski, povijesno-zemljopisni i slično (Babić, 2010).

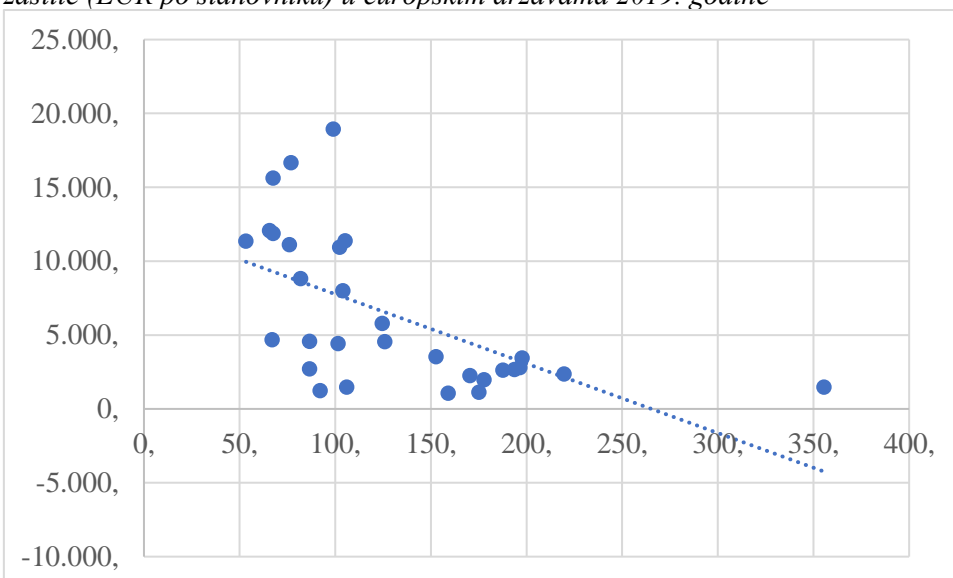
Kako bi se za potrebe ovog rada protumačilo postoji li i kakva je povezanost između kriminaliteta i troškova socijalne zaštite u državama EU te drugim europskim državama, ukupni troškovi socijalne zaštite (izraženi u eurima po stanovniku) uspoređeni su s ukupnim brojem zatvorenika te policijski zabilježenim slučajevima ubojstva, krađe i seksualnih napada (svi podaci izraženi su na 100 tisuća stanovnika). Korišteni su podaci za 2019. godinu.

Graf 3.1. prikazuje odnos ukupnog broja zatvorenika i ukupnih troškova socijalne zaštite. Položaj linije upućuje na to kako je riječ o **negativnoj korelaciji**, odnosno porast izdataka za socijalnu zaštitu prati pad broja zatvorenika i obratno. Koeficijent korelacije iznosi **r = -0,60**, što znači da je riječ o **relativno snažnoj povezanosti** navedenih indikatora.

⁸ Total expenditure on social protection per head of population: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00099/default/table?lang=en>, posjećeno 12.5.2022.

Graf 3.1.

Usporedba ukupnog broja zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2022c, Eurostat, 2022e

Prema dostupnim podacima države koje su imale niži broj zatvorenika, a veće izdatke socijalne zaštite su Danska, Njemačka, Luksemburg, Nizozemska, Finska, Švedska i Švicarska. S druge strane, Turska, Slovačka, Poljska, Litva i Estonija imale su manja ulaganja za socijalnu zaštitu te veći broj zatvorenika. Jedino Bugarska i Hrvatska imaju specifičnu situaciju gdje je manji broj zatvorenika popraćen i manjim ulaganjima u socijalnu zaštitu. Za Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Belgiju, Island, Norvešku i Kosovo podaci nisu dostupni. U Tablici 3.1. navedeni su podaci o ukupnom broju zatvorenika i ukupnim troškovima socijalne zaštite po državi.

Tablica 3.1.

Podaci o ukupnom broju zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	UKUPAN BROJ ZATVORENIKA	UKUPNI TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE
Bugarska	92,11	1.246,99
Češka	197,64	3.455,30
Danska	67,52	15.630,18
Njemačka	76,06	11.134,45
Estonija	187,72	2.635,83
Irska	81,91	8.817,88
Grčka	101,55	4.421,74

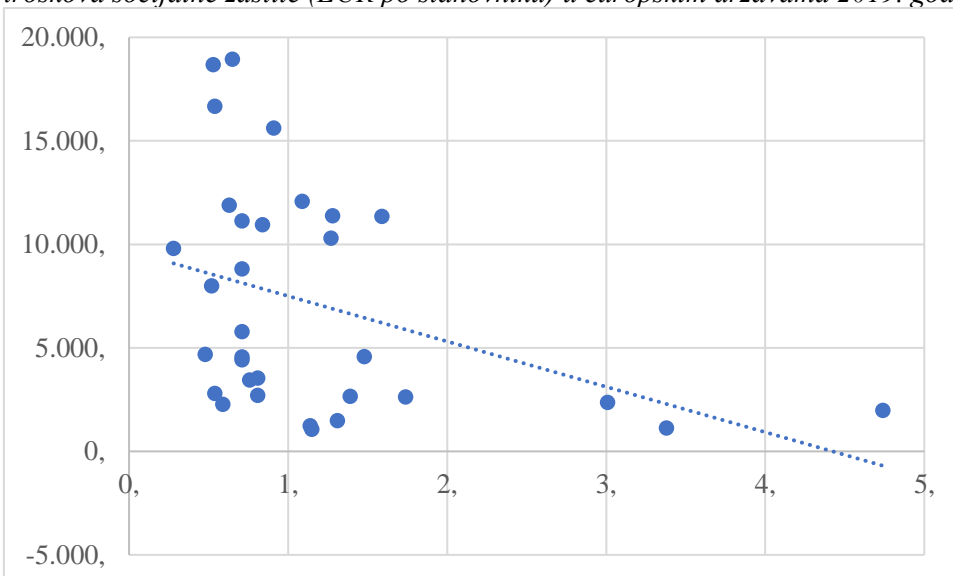
Španjolska	124,67	5.784,80
Francuska	105,17	11.379,84
Hrvatska	86,67	2.718,31
Italija	104,04	8.001,05
Cipar	86,65	4.582,32
Latvija	177,82	1.987,16
Litva	219,67	2.363,64
Luksemburg	99,04	18.947,84
Mađarska	170,51	2.272,70
Malta	152,77	3.545,97
Nizozemska	67,57	11.892,73
Austrija	102,41	10.950,32
Poljska	196,49	2.802,95
Portugal	125,99	4.567,68
Rumunjska	105,99	1.486,89
Slovenija	67,09	4.684,74
Slovačka	193,65	2.665,72
Finska	53,37	11.360,72
Švedska	65,68	12.085,13
Švicarska	76,97	16.677,72
Crna Gora	175,19	1.134,65
Srbija	159,07	1.067,65
Turska	355,53	1.485,34

Izvor: Eurostat, 2022c, Eurostat, 2022e

Usporedbom podataka o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava i ukupnih troškova socijalne zaštite, možemo zaključiti kako porastom izdataka za socijalnu zaštitu pada broj zabilježenih slučajeva ubojstava i obratno, odnosno riječ je o **negativnoj korelaciji** (Graf 3.2.). Koeficijent korelacije $r = -0,40$ upućuje kako je riječ o **srednje snažnoj povezanosti** ovih indikatora.

Graf 3.2.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

Luksemburg, Nizozemska, Norveška i Švicarska 2019. godine su bile među državama koje su imale najveće izdatke za socijalnu zaštitu, ali i među državama s najmanjim brojem zabilježenih slučajeva ubojstava na 100 tisuća stanovnika. Estonija, Latvija, Litva i Crna Gora su iste godine imale niska ulaganja u socijalnu zaštitu, ali povećani broj zabilježenih slučajeva ubojstava. Mađarska, Poljska i Finska odudaraju od spomenute negativne korelacije. Dok su Mađarska i Poljska imale niske troškove socijalne zaštite, ali i manji broj ubojstava, Finska je među državama koje su znatno ulagale u socijalnu zaštitu, ali je broj ubojstava na 100 tisuća stanovnika visok. Podaci nisu dostupni za Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Tursku i Kosovo. U Tablici 3.2. usporedno su prikazani podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava i ukupnim troškovima socijalne zaštite po državi.

Tablica 3.2.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini

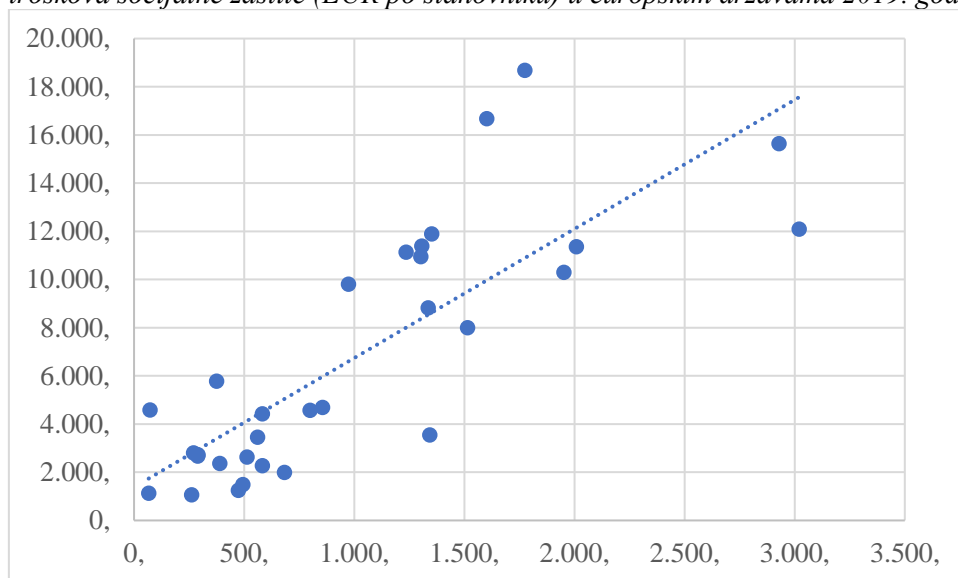
DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI UBOJSTAVA	UKUPNI TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE
Belgija	1,27	10.299,95
Bugarska	1,14	1.246,99
Češka	0,76	3.455,30
Danska	0,91	15.630,18
Njemačka	0,71	11.134,45
Estonija	1,74	2.635,83
Irska	0,71	8.817,88
Grčka	0,71	4.421,74
Španjolska	0,71	5.784,80
Francuska	1,28	11.379,84
Hrvatska	0,81	2.718,31
Italija	0,52	8.001,05
Cipar	1,48	4.582,32
Latvija	4,74	1.987,16
Litva	3,01	2.363,64
Luksemburg	0,65	18.947,84
Mađarska	0,59	2.272,70
Malta	0,81	3.545,97
Nizozemska	0,63	11.892,73
Austrija	0,84	10.950,32
Poljska	0,54	2.802,95
Portugal	0,71	4.567,68
Rumunjska	1,31	1.486,89
Slovenija	0,48	4.684,74
Slovačka	1,39	2.665,72
Finska	1,59	11.360,72
Švedska	1,09	12.085,13
Island	0,28	9.803,49
Norveška	0,53	18.679,69
Švicarska	0,54	16.677,72
Crna Gora	3,38	1.134,65
Srbija	1,15	1.067,65

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

Dalje, dostupni podaci pokazuju kako su u većini europskih država visoki izdaci za socijalnu zaštitu popraćeni i većim brojem zabilježenih slučajeva krađe te koeficijent korelacije iznosi $r = 0,80$, stoga su ovi indikatori u **snažnoj pozitivnoj korelaciji** (Graf 3.3.).

Graf 3.3.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva krađe (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

Tablica 3.3. usporedno prikazuje podatke o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađa i ukupnim troškovima socijalne zaštite. Podaci o krađama i troškovima socijalne zaštite poredani su od država s najvećim brojem zabilježenih slučajeva na 100 tisuća stanovnika prema državama s najmanjim brojem slučajeva, odnosno od država s najvećim izdacima za socijalnu zaštitu prema onima s najmanjim. Među državama koje imaju znatan broj slučajeva krađe posebno se ističu Švedska, Danska, Finska i Belgija, dok najmanji broj zabilježenih slučajeva imaju Crna Gora i Cipar, a prate ih Srbija, Poljska, Slovačka i Hrvatska. Što se tiče ukupnih troškova socijalne zaštite, najveće izdatke bilježe Norveška, Švicarska, Danska i Švedska, a najmanje Srbija, Crna Gora, Bugarska i Rumunjska. Podaci nisu dostupni za Luksemburg, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Albaniju, Tursku, Bosnu i Hercegovinu, Lihtenštajn i Kosovo.

Tablica 3.3.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI KRAĐE	DRŽAVA	UKUPNI TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE
Švedska	3.020,50	Norveška	18.679,69
Danska	2.928,71	Švicarska	16.677,72
Finska	2.008,82	Danska	15.630,18
Belgija	1.951,96	Švedska	12.085,13
Norveška	1.774,40	Nizozemska	11.892,73
Švicarska	1.602,36	Francuska	11.379,84
Italija	1.515,55	Finska	11.360,72
Nizozemska	1.352,58	Njemačka	11.134,45
Malta	1.343,51	Austrija	10.950,32
Irska	1.335,72	Belgija	10.299,95
Francuska	1.307,60	Island	9.803,49
Austrija	1.302,92	Irska	8.817,88
Njemačka	1.235,04	Italija	8.001,05
Island	973,69	Španjolska	5.784,80
Slovenija	855,97	Slovenija	4.684,74
Portugal	799,10	Cipar	4.582,32
Latvija	682,88	Portugal	4.567,68
Grčka	583,48	Grčka	4.421,74
Mađarska	582,92	Malta	3.545,97
Češka	561,98	Češka	3.455,30
Estonija	513,58	Poljska	2.802,95
Rumunjska	494,19	Hrvatska	2.718,31
Bugarska	473,88	Slovačka	2.665,72
Litva	390,17	Estonija	2.635,83
Španjolska	374,65	Litva	2.363,64
Hrvatska	291,00	Mađarska	2.272,70
Slovačka	290,16	Latvija	1.987,16
Poljska	270,15	Rumunjska	1.486,89
Srbija	262,11	Bugarska	1.246,99
Cipar	73,30	Crna Gora	1.134,65
Crna Gora	66,38	Srbija	1.067,65

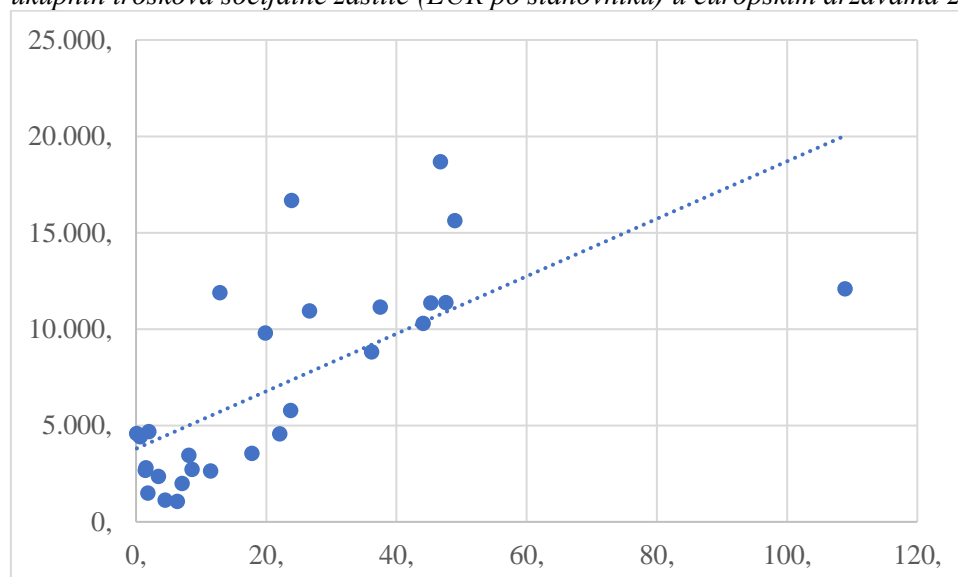
Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

Pozitivna korelacija također postoji između slučajeva seksualnih napada te ukupnih troškova socijalne zaštite, a koeficijent korelacije $r = 0,70$ upućuje na **relativno snažnu povezanost** indikatora (Graf 3.4.). Navedeno se može objasniti troškovima koji proizlaze

iz pružanja javnih usluga kako žrtvama, tako i počiniteljima seksualnog nasilja. Trošak nastaje svaki puta kada pojedinac pristupi nekoj službi, bez obzira jesu li one javno ili privatno financirane. Službe snose izravne troškove kapitala, rada svojih zaposlenika te materijalnih inputa, a računa se i administriranje socijalnim naknadama. Nadalje, vlade snose troškove poput izrade zakona, upravljanja odgovornim ministarstvima, analiziranja politika, istraživanja te programa javnog informiranja (Day i sur., 2005).

Graf 3.4.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva seksualnih napada (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

Najveće brojke slučajeva seksualnih napada na 100 tisuća stanovnika zabilježene su u Švedskoj, a prate je Danska, Francuska, Norveška, Finska i Belgija. Iste su i na samom vrhu popisa država koje najviše izdvajaju za socijalnu zaštitu. Cipar bilježi daleko najmanji broj slučajeva seksualnih napada, a zatim slijede Grčka, Slovačka, Poljska, Rumunjska i Slovenija za koje su karakteristični i niži troškovi socijalne zaštite. Potpuni podaci nisu bili dostupni za Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Tursku, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Bugarsku, Italiju, Luksemburg i Mađarsku. Tablica 3.4. usporedno prikazuje podatke o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada i ukupnim troškovima socijalne zaštite. Podaci o seksualnim napadima poredani su od država s najvećim brojem zabilježenih slučajeva na 100 tisuća stanovnika prema državama s najmanjim brojem slučajeva, a podaci ukupnih troškova socijalne zaštite od država s najvećim izdacima prema onima s najmanjim.

Tablica 3.4.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI SEKSUALNOG NAPADA	DRŽAVA	UKUPNI TROŠKOVI SOCIJALNE ZAŠTITE
Švedska	108,91	Norveška	18.679,69
Danska	48,98	Švicarska	16.677,72
Francuska	47,62	Danska	15.630,18
Norveška	46,75	Švedska	12.085,13
Finska	45,27	Nizozemska	11.892,73
Belgija	44,12	Francuska	11.379,84
Njemačka	37,52	Finska	11.360,72
Irska	36,17	Njemačka	11.134,45
Austrija	26,64	Austrija	10.950,32
Švicarska	23,91	Belgija	10.299,95
Španjolska	23,77	Island	9.803,49
Portugal	22,09	Irska	8.817,88
Island	19,89	Španjolska	5.784,80
Malta	17,83	Slovenija	4.684,74
Nizozemska	12,87	Cipar	4.582,32
Estonija	11,47	Portugal	4.567,68
Hrvatska	8,61	Grčka	4.421,74
Češka	8,12	Malta	3.545,97
Latvija	7,08	Češka	3.455,30
Srbija	6,36	Poljska	2.802,95
Crna Gora	4,50	Hrvatska	2.718,31
Litva	3,44	Slovačka	2.665,72
Slovenija	1,97	Estonija	2.635,83
Rumunjska	1,81	Litva	2.363,64
Poljska	1,52	Latvija	1.987,16
Slovačka	1,43	Rumunjska	1.486,89
Grčka	0,65	Crna Gora	1.134,65
Cipar	0,11	Srbija	1.067,65

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022e

3.2. KRIMINALITET I NEZAPOSLENOST

Zapošljavanje se smatra preduvjetom socijalnog uključivanja jer predstavlja odrednicu položaja ljudi u društvu, ali je bitno i za stvaranje smisla, dohotka, socijalne stabilnosti, kvalitete života te društvenog sudjelovanja (Bejaković, 2010). Međutim, mnogi čimbenici ponude na tržištu rada ograničavaju mogućnosti zapošljavanja (Bejaković, 2010;

Mrnjavac, 2001, Schmid, 2008, prema Bosna, 2018). **Nezaposlenost** predstavlja jedan od većih gospodarskih i socijalnih problema današnjice. Gospodarstva koja su dugotrajno pogođena visokim stopama nezaposlenosti, suočavaju se s rasipanjem i neiskorištavanjem ljudskog resursa kao inputa u proizvodnji te visokim iznosima socijalnih davanja za nezaposlene (Bejaković, 2010; Koyun i sur., 2014, Vukadinović, 2015, prema Bosna, 2018). Poseban problem predstavlja **dugotrajna nezaposlenost**. Osoba ne prima dohodak od rada, s vremenom gubi svoje vještine, njena znanja i sposobnosti zastarijevaju te se narušava vjera u vlastite mogućnosti i potencijalnu bolju budućnost, a sve to utječe na psihičko i fizičko zdravlje pojedinca (Bejaković, 2010, Bosna, 2018). Osim što uništava materijalne, socijalne i mentalne mogućnosti i sposobnosti pojedinca, utječe i na širenje socijalnih nejednakosti u društvu (Bejaković, 2010; Koyun i sur., 2014, Vukadinović, 2015, prema Bosna, 2018).

Korelacija između kriminaliteta i nezaposlenosti u državama EU te drugim europskim državama ispitana je usporedbom podataka iz 2019. godine o stopama stanovništva koje je dugotrajno nezaposleno s ukupnim brojem zatvorenika te policijski zabilježenim slučajevima ubojstva, krađe i seksualnih napada (svi podaci izraženi su na 100 tisuća stanovnika). Ipak, usporedba dostupnih podataka pokazuje kako **nema povezanosti** između varijabli kriminaliteta i nezaposlenost, s obzirom kako su izračunati koeficijenti korelacije $r < 0,20$ (Tablica 3.5.). Drugim riječima, rast (ili pad) ukupnog broja dugotrajno nezaposlenog stanovništva nije popraćen istovremenim rastom (ili padom) ukupnog broja zatvorenika, broja krađa ili broja seksualnih napada i obratno.

Tablica 3.5.

Koeficijenti korelacije (r) između varijabli kriminaliteta i nezaposlenosti

INDIKATORI	KOEFICIJENT KORELACIJE (r)
ukupni broj zatvorenika i dugotrajno nezaposleno stanovništvo	0,13
ukupni broj zabilježenih slučajeva ubojstva i dugotrajno nezaposleno stanovništvo	-0,05
ukupni broj zabilježenih slučajeva krađa i dugotrajno nezaposleno stanovništvo	-0,18
ukupni broj zabilježenih slučajeva seksualnih napada i dugotrajno nezaposleno stanovništvo	-0,22

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022b, Eurostat, 2022c

Države koje se u 2019. godini ističu s najvišom stopom dugotrajno nezaposlenih osoba su Sjeverna Makedonija (12,4 %), Crna Gora (12 %) i Grčka (11,3 %), a prate ih Italija (5,9 %), Srbija (5,5 %) i Španjolska (5,3 %). Daleko najmanju stopu dugotrajno nezaposlenih su imale Estonija (0,9 %), Malta (0,9 %), Nizozemska (0,9 %), Danska (0,8 %), Norveška (0,8 %), Poljska (0,7 %) i Češka (0,6 %). Za navedeni period nisu dostupni podaci za Island (Eurostat, 2022b).

3.3. KRIMINALITET I SIROMAŠTVO

Pojam **siromaštva** objašnjava se kao neposjedovanje novaca ili sredstava za vlastite materijalne potrebe, ali ne postoji jedinstvena definicija koja je općeprihvaćena (Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2014, Bejaković, 2010). Često se uzima kao sinonim pojmu socijalne isključenosti, međutim iako jesu međusobno ovisni i povezani, isključenost podrazumijeva puno više od nedostatka novca (Šućur, 2004). Ipak, siromaštvo se smatra najčešćim uzrokom i oblikom socijalne isključenosti (Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2014, Odjel za gospodarska i društvena pitanja UN—a, 2016). Višedimenzionalnost siromaštva očituje se na različite načine – osim nedostatka dohotka i sredstava potrebnih za osiguravanje egzistencije, osobe koje žive u siromaštvu svakodnevno se nose s neuhranjenosti, slabim zdravljem, neodgovarajućim stambenim uvjetima, diskriminacijom i izolacijom. Temeljne usluge su im ili ograničene dostupnosti ili u potpunosti nedostupne, a karakteristična je i povećana smrtnost, kao i rizik od beskućništva (Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2014). Društvene, rodbinske i prijateljske veze se smanjuju, a zbog nemogućnosti ili otežanog uspostavljanja poznanstva smanjuje se vjerojatnost ponovnog zapošljavanja. Ograničeni resursi kojima raspolažu produbljuje socijalnu izoliranost, što dodatno otežava izlaz iz začaranog kruga siromaštva (Bejaković, 2010).

Kao jedan od indikatora siromaštva koristi se i **stopa teške materijalne i socijalne deprivacije**. Riječ je o postotku osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu, isključivo zbog financijskih razloga, priuštiti najmanje sedam od trinaest stavki deprivacije, od čega se šest stavki odnosi na pojedinca, a sedam na kućanstvo. Popis stavki na razini kućanstva odnosi se na: 1) pravovremeno plaćanje stanarine, režija i

ostalnih troškova (hipoteke, zajmovi itd.), 2) mogućnost adekvatnog održavanja doma, 3) podmirivanje neočekivanih troškova, 4) konzumacija mesa, ribe ili ekvivalentnog proteinskog obroka svaki drugi dan, 5) odlazak na tjedan dana godišnjeg odmora izvan doma, 6) posjedovanje osobnog automobila, 7) mogućnost zamjene dotrajalog namještaja. Popis stavki na individualnoj razini uključuje: 1) stabilnu internetsku vezu, 2) zamjenu stare odjeće novom, 3) posjedovanje dva para obuće odgovarajuće veličine (uključujući par cipela za sve vremenske prilike), 4) raspolaganje manjom količinom novca na tjednoj bazi koju osoba troši na sebe, 5) redovne aktivnosti u slobodno vrijeme, 6) druženje s prijateljima i/ili obitelji na piću i/ili obroku barem jednom mjesečno⁹ (Odbor za socijalnu zaštitu, 2015, Državni zavod za statistiku, 2020).

Usporedba podataka o stopi europskog stanovništva koje je 2019. godine živjelo u teškoj materijalno i socijalnoj deprivaciji (na 1000 stanovnika) s podacima o broju zatvorenika te zabilježenim slučajevima ubojstava, krađa i seksualnih napada iste godine (svi podaci izraženi na 100 tisuća stanovnika), pokazala je kako između varijabli kriminaliteta i siromaštva **nema povezanosti** ($r < 0,20$). To znači da rast ili pad stope teške materijalne i socijalne deprivacije nije popraćen istovremenim rastom ili padom ukupnog broja zatvorenika, broja ubojstava, broja krađa ili broja seksualnih napada i obratno Tablica 3.6. prikazuje koeficijente korelacije između indikatora spomenutih varijabli.

Tablica 3.6.
Koeficijenti korelacije (r) između varijabli kriminaliteta i siromaštva

INDIKATORI	KOEFICIJENT KORELACIJE (r)
ukupni broj zatvorenika i stopa teške materijalne i socijalne deprivacije	-0,10
ukupni broj zabilježenih slučajeva ubojstava i stopa teške materijalne i socijalne deprivacije	-0,13
ukupni broj zabilježenih slučajeva krađa i stopa teške materijalne i socijalne deprivacije	-0,14
ukupni broj zabilježenih slučajeva seksualnog nasilja i stopa teške materijalne i socijalne deprivacije	-0,09

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022c, Eurostat, 2022d

⁹ Glossary: Severe material and social deprivation rate (SMSD): [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_\(SMSD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_(SMSD)), posjećeno 18.5.2022.

Država s najvećom stopom teške materijalne i socijalne deprivacije (na 1000 stanovnika) 2019. godine je bila Turska (12 778), a zatim Rumunjska (4 761), Francuska (4 394), Italija (3 827), Španjolska (3 537) i Njemačka (2 283). Najmanju stopu bilježi Luksemburg (8), Malta (24), Cipar (28), Estonija (34) i Slovenija (44). Podaci nisu dostupni za Island, Ujedinjeno Kraljevstvo, Crnu Goru te Albaniju (Eurostat, 2022d).

3.4. KRIMINALITET I EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI

Ekonomska nejednakost predstavlja dimenziju nejednakosti koja se odnosi na distribuciju ekonomske moći, a može se odnositi na dohodovnu nejednakost ili nejednakost u bogatstvu (Atkinson i Bourguignon, 2015, prema Pavlišić, 2019). Smatra se kako rast ekonomskih nejednakosti uzrokuje niz negativnih posljedica poput povećanog rizika siromaštva, rasta nejednakosti budućih generacija, polarizacije i fragmentacije društva, a ujedno utječe i na socijalnu koheziju te zdravlje populacije (Wilkinson i Pickett, 2006, Medgyesi, 2013, Dabla-Norris i sur., 2015, Rozer i Volker, 2016, prema Šućur, 2021).

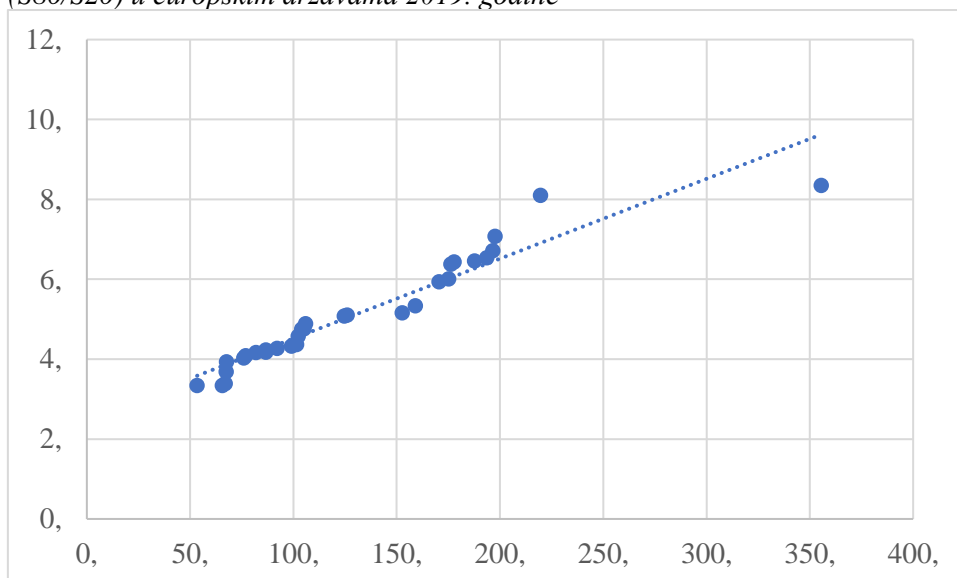
Pokazatelji koji se najčešće koriste u svrhu mjerenja ekonomske nejednakosti u raspodjeli dohotka (dohodovna nejednakost) su: Ginijev koeficijent, Lorenzova krivulja, distribucija dohotka podijeljena na kvantile, kvintilni omjer dohotka (S80/S20), ostale mjere omjera, Palma omjer te Theil indeks (Pavlišić, 2019). U usporedbi s indikatorima kriminaliteta (podaci izraženi na 100 tisuća stanovnika), kao indikator ekonomskih nejednakosti u europskim državama 2019. godine korišten je **kvintilni omjer dohotka (S80/S20)**. Riječ je o mjeri koja ukazuje na nejednakosti raspodjele dohotka, a računa se kao omjer između ukupnog dohotka koji prima 20% najbogatijeg stanovništva (gornji kvintil) i ukupnog dohotka koji prima 20% najsiromašnijeg stanovništva (donji kvintil)¹⁰.

Koeficijent korelacije između ukupnog broja zatvorenika te kvintilnog omjera dohotka (S80/S20) iznosi $r = 0,43$, što upućuje kako među ovim indikatorima postoji **srednje snažna pozitivna povezanost** (Graf 3.5.). Točnije, ukoliko je broj zatvorenika neke države viši, moguće je kako će u toj državi biti i veća dohodovna nejednakost, ali nije pravilo.

¹⁰ Glossary: Income quintile share ratio: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Income quintile share ratio](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Income_quintile_share_ratio), posjećeno 20.5.2022.

Graf 3.5.

Usporedba ukupnog broja zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2022a, Eurostat, 2022c

Tablica 3.7. usporedno prikazuje podatke o ukupnom broju zatvorenika i kvartilnom omjeru dohotka (S80/S20), a poredani su od država s najvećim brojem zatvorenika na 100 tisuća stanovnika prema državama s najmanjim brojem, odnosno od država s najvećim kvartilnim omjerom dohotka (S80/S20) prema onima s najmanjim. Države koje se ističu s najvećom dohodovnom nejednakošću su Turska, Bugarska, Rumunjska, Crna Gora, Latvija, Srbija, Litva, Albanija, Italija i Španjolska. Istovremeno su Turska, Latvija, Albanija i Crna Gora među državama koje su 2019. godine imale i najveću broj zatvorenika. Najmanja dohodovna nejednakost zabilježena je u Slovačkoj, Češkoj, Sloveniji, Finskoj, Nizozemskoj, Irskoj i Danskoj te su Finska, Slovenija, Danska i Nizozemska ujedno države s najmanjim brojem zatvorenika. Podaci nisu dostupni za Island, Lihtenštajn, Norvešku, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Kosovo te Bosnu i Hercegovinu.

Tablica 3.7.

Podaci o ukupnom broju zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini

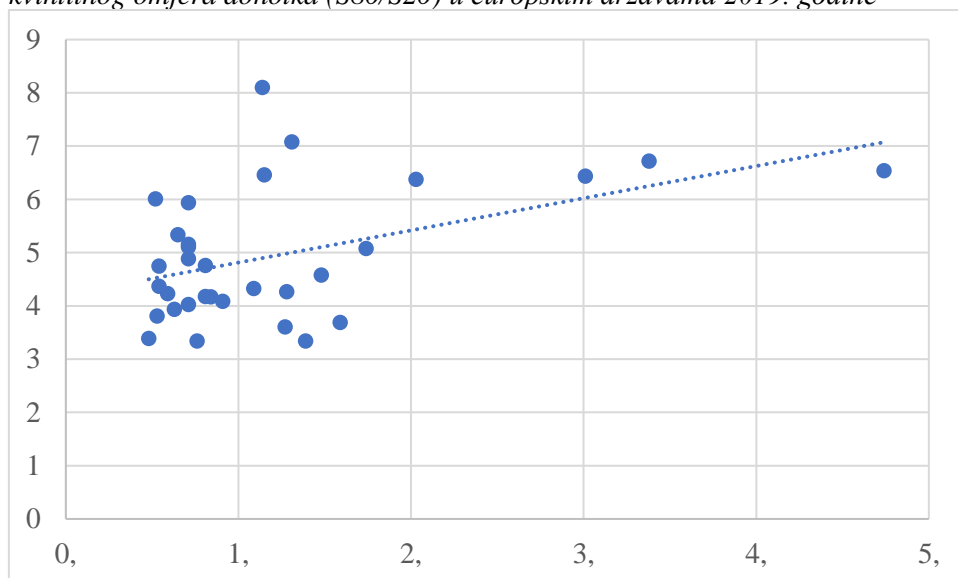
DRŽAVA	UKUPAN BROJ ZATVORENIKA	DRŽAVA	KVINTILNI OMJER DOHOTKA (S80/S20)
Turska	355,53	Turska	8,35
Litva	219,67	Bugarska	8,10
Češka	197,64	Rumunjska	7,08
Poljska	196,49	Crna Gora	6,72
Slovačka	193,65	Latvija	6,54
Estonija	187,72	Srbija	6,46
Latvija	177,82	Litva	6,44
Albanija	176,25	Albanija	6,38
Crna Gora	175,19	Italija	6,01
Mađarska	170,51	Španjolska	5,94
Srbija	159,07	Luksemburg	5,34
Malta	152,77	Portugal	5,16
Portugal	125,99	Grčka	5,11
Španjolska	124,67	Estonija	5,08
Rumunjska	105,99	Njemačka	4,89
Francuska	105,17	Hrvatska	4,76
Italija	104,04	Švicarska	4,75
Austrija	102,41	Cipar	4,58
Grčka	101,55	Poljska	4,37
Luksemburg	99,04	Švedska	4,33
Bugarska	92,11	Francuska	4,27
Hrvatska	86,67	Mađarska	4,23
Cipar	86,65	Malta	4,18
Irska	81,91	Austrija	4,17
Švicarska	76,97	Danska	4,09
Njemačka	76,06	Irska	4,03
Nizozemska	67,57	Nizozemska	3,94
Danska	67,52	Finska	3,69
Slovenija	67,09	Slovenija	3,39
Švedska	65,68	Češka	3,34
Finska	53,37	Slovačka	3,34

Izvor: Eurostat, 2022a, Eurostat, 2022c

Srednje snažna pozitivna korelacija ($r = 0,46$) također postoji između slučajeva ubojstava i kvintilnog omjerom dohotka (S80/S20), a odnos ovih indikatora prikazan je na Grafu 3.6.

Graf 3.6.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

Države s najvećim brojkama zabilježenih slučajeva ubojstava na 100 tisuća stanovnika, koje su ujedno i na samom vrhu država koje su imale najveće dohodovne nejednakosti u 2019. godini su Latvija, Crna Gora, Litva i Albanija, dok se Slovenija i Norveška ističu kao države gdje je najmanje zabilježenih slučajeva ubojstava te najmanji kvintilni omjer dohotka. Potpuni podaci nisu bili dostupni za Island, Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Tursku, Bosnu i Hercegovinu te Kosovo. Tablica 3.8. usporedno prikazuje podatke o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20). Poredani su od država s najvećim brojem zabilježenih slučajeva na 100 tisuća stanovnika prema državama s najmanjim brojem slučajeva, odnosno od država s najvećim kvintilnim omjerom dohotka prema onima s najmanjim.

Tablica 3.8.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI UBOJSTAVA	DRŽAVA	KVINTILNI OMJER DOHOTKA (S80/S20)
Latvija	4,74	Bugarska	8,1
Crna Gora	3,38	Rumunjska	7,08
Litva	3,01	Crna Gora	6,72
Albanija	2,03	Latvija	6,54
Estonija	1,74	Srbija	6,46
Finska	1,59	Litva	6,44
Cipar	1,48	Albanija	6,38
Slovačka	1,39	Italija	6,01
Rumunjska	1,31	Španjolska	5,94
Francuska	1,28	Luksemburg	5,34
Belgija	1,27	Portugal	5,16
Srbija	1,15	Grčka	5,11
Bugarska	1,14	Estonija	5,08
Švedska	1,09	Njemačka	4,89
Danska	0,91	Hrvatska	4,76
Austrija	0,84	Švicarska	4,75
Hrvatska	0,81	Cipar	4,58
Malta	0,81	Poljska	4,37
Češka	0,76	Švedska	4,33
Njemačka	0,71	Francuska	4,27
Irska	0,71	Mađarska	4,23
Grčka	0,71	Malta	4,18
Španjolska	0,71	Austrija	4,17
Portugal	0,71	Danska	4,09
Luksemburg	0,65	Irska	4,03
Nizozemska	0,63	Nizozemska	3,94
Mađarska	0,59	Norveška	3,81
Poljska	0,54	Finska	3,69
Švicarska	0,54	Belgija	3,61
Norveška	0,53	Slovenija	3,39
Italija	0,52	Češka	3,34
Slovenija	0,48	Slovačka	3,34

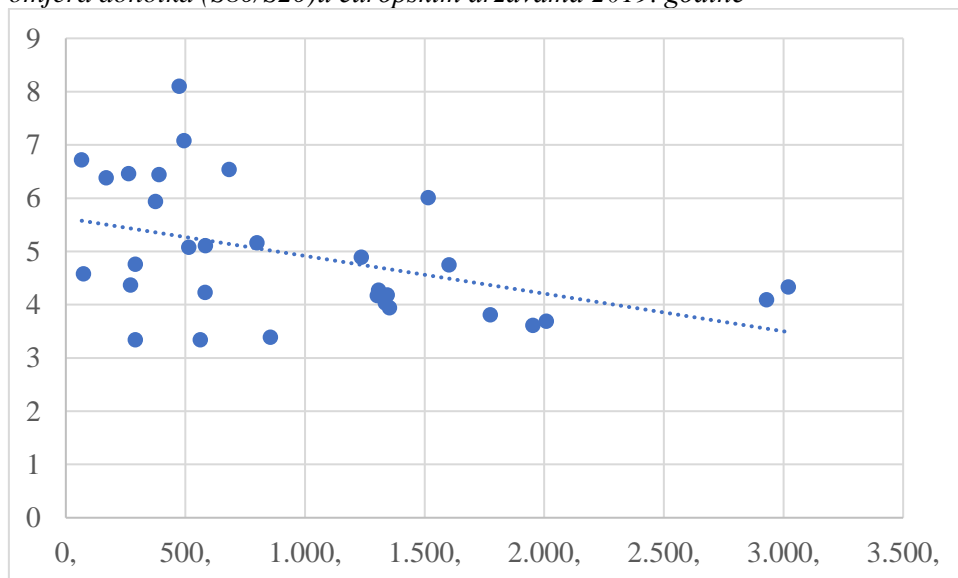
Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

Usporedba podataka o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađe i kvartilnog omjera dohotka ukazuje kako porastom dohodovne nejednakosti pada broj zabilježenih slučajeva

krađa i obratno, odnosno riječ je o **negativnoj korelaciji** (Graf 3.7.). Koeficijent korelacije $r = -0,44$ upućuje kako je riječ o **srednje snažnoj povezanosti** ovih indikatora.

Graf 3.7.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

U Tablici 3.9. navedeni su podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađe i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi. Belgija, Danska, Finska i Norveška ističu se kao države koje bilježe povećani broj slučajeva krađe u 2019. godini, ali je istovremeno dohodovna nejednakost minimalna u usporedbi s drugim državama. S druge strane, države koje su imale manji broj krađa, a veći kvintilni omjer dohotka su Bugarska, Španjolska, Litva, Rumunjska, Crna Gora, Albanija i Srbija. U Italiji i Slovačkoj situacija je specifična jer ove države uz manji broj slučajeva krađe bilježe i niži kvintilni omjer dohotka, odnosno veći broj slučajeva krađe prati visoki kvintilni omjer dohotka. Podaci nisu dostupni za Luksemburg, Island, Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Tursku, Bosnu i Hercegovinu te Kosovo.

Tablica 3.9.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI KRADE	KVINTILNI OMJER DOHOTKA (S80/S20)
Belgija	1.951,96	3,61
Bugarska	473,88	8,1
Češka	561,98	3,34
Danska	2.928,71	4,09
Njemačka	1.235,04	4,89
Estonija	513,58	5,08
Irska	1.335,72	4,03
Grčka	583,48	5,11
Španjolska	374,65	5,94
Francuska	1.307,60	4,27
Hrvatska	291,00	4,76
Italija	1.515,55	6,01
Cipar	73,30	4,58
Latvija	682,88	6,54
Litva	390,17	6,44
Mađarska	582,92	4,23
Malta	1.343,51	4,18
Nizozemska	1.352,58	3,94
Austrija	1.302,92	4,17
Poljska	270,15	4,37
Portugal	799,10	5,16
Rumunjska	494,19	7,08
Slovenija	855,97	3,39
Slovačka	290,16	3,34
Finska	2.008,82	3,69
Švedska	3.020,50	4,33
Norveška	1.774,40	3,81
Švicarska	1.602,36	4,75
Crna Gora	66,38	6,72
Albanija	168,84	6,38
Srbija	262,11	6,46

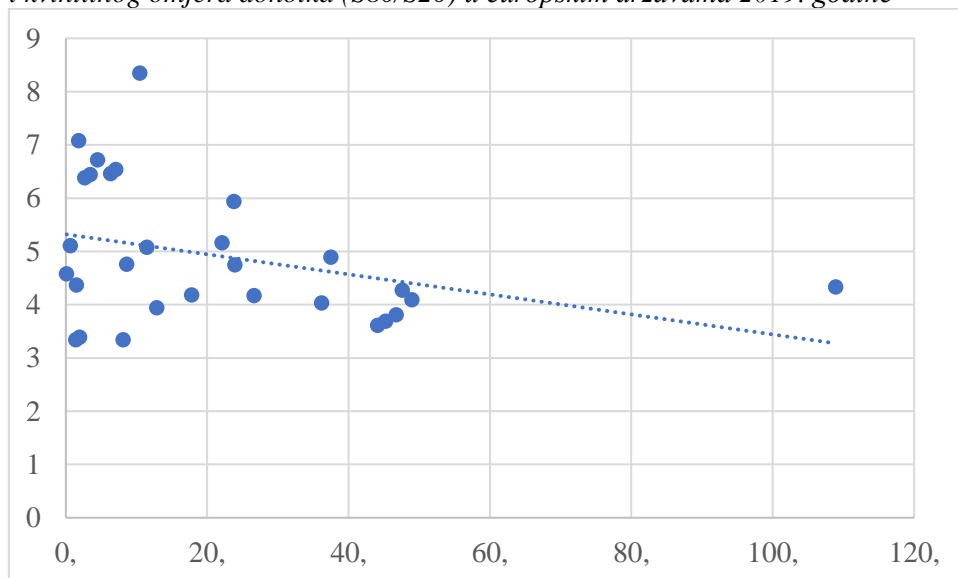
Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

Graf 3.8. prikazuje odnos ukupnog broja zabilježenih slučajeva seksualnog napada i kvintilnog omjera dohotka (S80/S20). Riječ je o **negativnoj korelaciji**, odnosno porast dohodovne nejednakosti popraćen je padom slučajeva seksualnog napada i obratno.

Koeficijent korelacije iznosi $r = -0,35$, što znači da je riječ o **srednje snažnoj povezanosti** navedenih indikatora.

Graf 3.8.

Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

Latvija, Litva, Rumunjska, Crna Gora, Albanija, Srbija i Turska 2019. godine su bile među državama koje su imale najveće dohodovne nejednakosti, ali i među državama s najmanjim brojem zabilježenih slučajeva seksualnog napada na 100 tisuća stanovnika. Belgija, Danska, Irska, Finska i Norveška iste su godine imale niži kvintilni omjer dohotka, ali povećani broj zabilježenih slučajeva seksualnih napada. Češka, Slovenija i Slovačka odudaraju od spomenute negativne korelacije jer ove države bilježe i manje dohodovne nejednakosti i niži broj slučajeva seksualnog napada. Podaci nisu dostupni za Bugarsku, Italiju, Luksemburg, Mađarsku, Island, Lihtenštajn, Ujedinjeno Kraljevstvo, Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu te Kosovo. U Tablici 3.10. usporedno su prikazani podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20).

Tablica 3.10.

Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini

DRŽAVA	ZABILJEŽENI SLUČAJEVI SEKSUALNOG NAPADA	KVINTILNI OMJER DOHOTKA (S80/S20)
Belgija	44,12	3,61
Češka	8,12	3,34
Danska	48,98	4,09
Njemačka	37,52	4,89
Estonija	11,47	5,08
Irska	36,17	4,03
Grčka	0,65	5,11
Španjolska	23,77	5,94
Francuska	47,62	4,27
Hrvatska	8,61	4,76
Cipar	0,11	4,58
Latvija	7,08	6,54
Litva	3,44	6,44
Malta	17,83	4,18
Nizozemska	12,87	3,94
Austrija	26,64	4,17
Poljska	1,52	4,37
Portugal	22,09	5,16
Rumunjska	1,81	7,08
Slovenija	1,97	3,39
Slovačka	1,43	3,34
Finska	45,27	3,69
Švedska	108,91	4,33
Norveška	46,75	3,81
Švicarska	23,91	4,75
Crna Gora	4,50	6,72
Albanija	2,69	6,38
Srbija	6,36	6,46
Turska	10,45	8,35

Izvor: Eurostat, 2021a, Eurostat, 2022a

4. ZAKLJUČAK

Usporedba indikatora odabranih varijabli kriminaliteta i socijalnog blagostanja pokazala je kako postoji osrednje snažna povezanost između kriminala i troškova za socijalnu zaštitu te osrednja povezanost između kriminala i ekonomskih nejednakosti, dok između kriminala i nezaposlenosti te kriminala i siromaštva nije pronađena korelacija. Ipak, bez obzira postoji li ikakva korelacija između ovih fenomena, važno je naglasiti kako ni kriminalno ponašanje ni socijalno blagostanje nisu posljedice samo jednog faktora, već je riječ o dugotrajnom procesu interakcije većeg broja različitih okolnosti u životu pojedinca te društvu općenito, koji onda stvaraju negativne prilike i ograničene mogućnosti.

Takve nepovoljne okolnosti koje članovima društva otežavaju zadovoljenje osnovnih životnih potreba te mogu naposljetku dovesti i do socijalne isključenosti, nazivaju se socijalnim rizicima. Dok zakonodavstva svih zemalja Europe štite svoje građane od rizika starosti i umirovljenja, smrti hranitelja, radne nesposobnosti, bolesti te majčinstva, brojne socio-ekonomske transformacije definirale su nove nepovoljne okolnosti – dugotrajnu nezaposlenost, poteškoće u usklađivanju radnih i obiteljskih obaveza, nove oblike siromaštva, različite obiteljske oblike itd. Novi rizici mogu proizvesti značajne negativne učinke poput porasta rizika siromaštva, nejednakosti, niske razine inkluzije, društvenih nemira te se općenito mogu negativno odraziti na buduće životne šanse. Onemogućeno sudjelovanje u društvu, popraćeno stanjem ekonomske deprivacije, dovodi pojedince u težak položaj socijalne isključenosti. Ipak, kako i u kojoj mjeri će isključenost utjecati na građane neke zemlje prvenstveno ovisi o nacionalnim politikama. Kako bi se osobama koje su se zatekle u nepovoljnom položaju u društvu omogućilo sudjelovanje u istom, rješenja se moraju temeljiti na zagaraniranim pravima te promicanju solidarnosti i društvenog sudjelovanja. Nužna je i koordinacija te suradnja državnih, javnih i lokalnih tijela vlasti s civilnim akterima, uz uključenost građana.

Jednom kada se svim sudionicima društva omoguće jednake prilike te jednaki pristup resursima, tada dolazi do gospodarskog napretka te sveopćeg blagostanja u državi. Društva koja imaju poteškoća s regulacijom socijalne isključenosti, bez obzira na njihov ekonomski rast, ne mogu napredovati. Ukoliko pojedinci primijete kako zakoni nisu tu da štite njih i njihove interese koliko i interese privilegiranih te da osobno nemaju koristi

od gospodarskog rasta i razvoja, uključivanje u devijantne aktivnosti postaje sve izglednija opcija i izbor za njih. Tu se ponovno ističe odgovornost lokalnih vlasti te nacionalnih politika borbe protiv kriminaliteta, koje bi svoj fokus trebale usmjeriti na mjere rane intervencije i prevencije. Dakle, u društvima gdje vlast ne preuzima odgovornost za temeljnu materijalnu dobrobit i sigurnost svojih građana, socijalna isključenost postaje jedan od faktora koji povećava vjerojatnost pojave različitih vrsta asocijalnih ili devijantnih ponašanja. Zbog nesigurnosti i straha od budućnosti, pojedinci se okreću nasilju, a sve dok država ne poduzme bitne korake u borbi protiv marginalizacije, siromaštva te ograničenih obrazovnih mogućnosti, stope kriminala će rasti.

POPIS TABLICA

Tablica 1: <i>Klasifikacija kriminaliteta u Republici Hrvatskoj</i>	4
Tablica 2: <i>Mertonova tipologija prilagođavanja stanju anomije</i>	14
Tablica 3: <i>Rizični čimbenici koji pridonose razvoju delinkventnog ponašanja kod maloljetnika</i>	17
Tablica 4: <i>Važni čimbenici koji utječu na razvoj kriminaliteta u različitim životnim fazama</i>	18
Tablica 5: <i>Podaci o ukupnom broju zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini</i>	37
Tablica 6: <i>Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini</i>	39
Tablica 7: <i>Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini</i>	41

Tablica 8: Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnim troškovima socijalne zaštite (EUR po stanovniku) po državi u 2019. godini.....	43
Tablica 9: Koeficijenti korelacije (r) između varijabli kriminaliteta i nezaposlenosti.....	44
Tablica 10: Koeficijenti korelacije (r) između varijabli kriminaliteta i siromaštva.....	46
Tablica 11: Podaci o ukupnom broju zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini.....	49
Tablica 12: Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini.....	51
Tablica 13: Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini.....	53
Tablica 14: Podaci o ukupnom broju zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i kvintilnom omjeru dohotka (S80/S20) po državi u 2019. godini.....	55

POPIS GRAFOVA

Graf 1: Usporedba ukupnog broja zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine.....	36
Graf 2: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine.....	38

Graf 3: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva krađe (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine.....	40
Graf 4: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva seksualnih napada (na 100 tisuća stanovnika) i ukupnih troškova socijalne zaštite (EUR po stanovniku) u europskim državama 2019. godine.....	42
Graf 5: Usporedba ukupnog broja zatvorenika (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine.....	48
Graf 6: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva ubojstava (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine.....	50
Graf 7: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva krađa (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine.....	52
Graf 8: Usporedba ukupnog broja zabilježenih slučajeva seksualnog napada (na 100 tisuća stanovnika) i kvartilnog omjera dohotka (S80/S20) u europskim državama 2019. godine.....	54

LITERATURA

- I. Ahtik, M., Rančić, N. & Pilipović, O. (2010). Socioeconomic Determinants of Property Crime: The Case of Slovenia. *Ekonomski pregled*, 61(9-10), 576-597.
- II. Ajduković, M. (2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 395-414.
- III. Aravacik, E.D. (2018). Social Policy and the Welfare State. U Açıkgöz, B. (ur.), *Public Economics and Finance* (str. 3-23). London: IntechOpen.
- IV. Babić, Z. (2010). Izdaci za socijalnu zaštitu u Hrvatskoj – usporedba sa zemljama Europske unije. *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 427-431.

- V. Babić, Z. & Baturina, D. (2016). Koncept socijalnih investicija kao odgovor na krizu i nove izazove socijalne države: trendovi i perspektive. *Revija socijalne politike*, 23(1), 39-60.
- VI. Bayram, N., Bilgel, F. & Bilgel, N. G. (2010). Social Exclusion and Quality of Life: An Empirical Study from Turkey. *Social Indicators Research*, 105(1), 109-120.
- VII. Bejaković, P. (2016). Osobna prezaduženost u Europskoj uniji kao odrednica socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 137-154.
- VIII. Bejaković, P. (2010). *Savjeti i vodič za poboljšanje zapošljivosti, ostvarivanje prava i socijalnu uključenost*. Zagreb: Institut za javne financije.
- IX. Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T. & Zrinščak, S. (2019). *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet.
- X. Bosna, J. (2018). *Utjecaj odrednica nezaposlenosti na efikasnost tržišta rada zemalja Srednje i Jugoistočne Europe*. Doktorska disertacija. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.
- XI. Brown, R. I., Cobigo, V. & Taylor, W. D. (2015). Quality of life and social inclusion across the lifespan: challenges and recommendations. *International Journal of Developmental Disabilities*, 61(2), 93-100.
- XII. Butler, H.N., Drahozal, C.R. & Shepherd, J. (2014). *Economic Analysis for Lawyers, Third Edition*. Durham, NC: Carolina Academic Press.
- XIII. Crvelin, K. (2016). *Kognitivno-bihevioralna terapija anksioznih i depresivnih poremećaja*. Diplomski rad. Zagreb: Medicinski fakultet.
- XIV. Day, T., McKenna, K. & Bowlus, A. (2005). *The Economic Cost of Violence Against Women: An Evaluation of the Literature*. Ontario: The University of Western Ontario.
- XV. Department of Economic and Social Affairs (2016). *Leaving no one behind: the imperative of inclusive development – Report on the World Social Situation 2016*. New York: United Nations.
- XVI. Derenčinović, D. & Getoš, A. M. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
- XVII. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2020). *Rezultati Ankete o dohotku stanovništva u 2019*. [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj

- stranici Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske:
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/SI-1675.pdf
- XVIII. Duffy, K. (1998). Isključenost iz socijalne zaštite. *Revija za socijalnu politiku*, 5(2-3), 183-202.
- XIX. Eurofound (2021). *Europsko istraživanje o kvaliteti života (EQLS)*. Posjećeno 16.3.2022. na mrežnoj stranici Eurofounda:
<https://www.eurofound.europa.eu/hr/surveys/european-quality-of-life-surveys>
- XX. European Commission. *Social Protection Committee*. Posjećeno 31.3.2022. na mrežnoj stranici Europske komisije:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758&langId=en>
- XXI. Europska komisija. *Tematski informativni članak o europskom semestru – Socijalna uključenost*. Posjećeno 20.3.2022. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-social-inclusion_hr.pdf
- XXII. Europska komisija. *Europski stup socijalnih prava*. Posjećeno 13.8.2022. na mrežnoj stranici Europske komisije:
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_hr.pdf
- XXIII. Eurostat (2018). *Glossary: Healthcare*. Posjećeno 25.5.2022. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Healthcare>
- XXIV. Eurostat (2021). *Glossary: Income quintile share ratio*. Posjećeno 20.5.2022. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Income quintile share ratio>
- XXV. Eurostat (2021). *Glossary: Severe material and social deprivation rate (SMSD)*. Posjećeno 18.5.2022. na mrežnoj stranici Eurostata:
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe material and social deprivation rate \(SMSD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe material and social deprivation rate (SMSD))
- XXVI. Eurostat (2022a). *Income quintile share ratio S80/S20 for disposable income by sex and age group – EU-SILC survey* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj

- stranici Eurostata:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di11/default/table?lang=en
- XXVII. Eurostat (2022b). *Long-term unemployment by sex – annual data* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_ltu_a/default/table
- XXVIII. Eurostat (2022c). *Prisoners by age and sex – number and rate for the relevant sex and age groups*. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/CRIM_PRIS_AGE/default/table?lang=en&category=crim.crim_pris
- XXIX. Eurostat (2022). *Quality of life*. Posjećeno 16.3.2022. na mrežnoj stranici Eurostata: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/qol/index_en.html
- XXX. Eurostat (2021a). *Recorded offences by offence category – police data* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/CRIM_OFF_CAT_custom_2390291/settings_1/table?lang=en
- XXXI. Eurostat (2022d). *Severe material and social deprivation rate by age and sex* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_MDSD11/default/table?lang=en
- XXXII. Eurostat (2022e). *Total expenditure on social protection per head of population* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00099/default/table?lang=en>
- XXXIII. Galonja, A. & Šunderić, Ž. (2017). *Praćenje socijalne uključenosti u Republici Srbiji – Indikatori kvaliteta života*. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva – Vlada Republike Srbije.
- XXXIV. IPRT – Irish Penal Reform Trust (2012). *The vicious circle of social exclusion and crime: Ireland's disproportionate punishment of the poor*. Dublin: Irish Penal Reform Trust.
- XXXV. Krapec, D. (2017). *Europska socijalna politika*. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
- XXXVI. Krstić, Ž. LJ. (2014). Činitelji delinkventnog ponašanja. *JADR*, 5/2(10), 323-348.

- XXXVII. LibreTexts. (2020). *Deviance, Social Control, and Crime*. Posjećeno 22.5.2022. na mrežnoj stranici LibreTexts: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/07%3A_Deviance_Social_Control_and_Crime)
- XXXVIII. Macionis, J.J. (2009). *Society: The Basics, International Edition, 10th Edition*. London: Pearson Education.
- XXXIX. Martinjak, D. & Odeljan, R. (2016). *Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije*. Zagreb: Policijska akademija, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- XL. Moore, M. (2011). Psychological Theories of Crime and Delinquency. *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*, 21(3), 226-239.
- XLI. Mustać, V. & Gorše, G. (2005). *Prevenција kriminaliteta u Europskoj uniji*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- XLII. Newburn, T. (2016). Social disadvantage, crime and punishment. U Hartley, D. & Platt, L. (ur.), *Social Advantage and Disadvantage* (str. 322-340). Oxford: Oxford University Press.
- XLIII. Nickerson, C. (2022). *Biological Theories of Crime*. Posjećeno 15.3.2022. na mrežnoj stranici Simply Psychology: <https://www.simplypsychology.org/biological-theories-crime.html>
- XLIV. Pare, P. P. & Felson, R. (2014). Income inequality, poverty and crime across nations. *The British Journal of Sociology*, 65(3), 434-458.
- XLV. Pavlišić, P. (2019). *Međuovisnost ekonomskih nejednakosti i gospodarskog rasta*. Doktorska disertacija. Pula: Fakultet ekonomije i turizma „dr. Mijo Mirković“.
- XLVI. Posavec, M. (2019). *GIS analiza utjecaja čimbenika na razvoj i širenje kriminaliteta u Međimurskoj županiji*. Diplomski rad. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet.
- XLVII. Puljiz, V. (2000). Organizacija socijalne zaštite u Europskoj uniji. *Revija za socijalnu politiku*, 7(3), 363-370.
- XLVIII. Puljiz, V., Bežovan, G., Šućur, Z. & Zrinščak, S. (2005). *Socijalna politika: povijest, sustavi, pojmovnik*. Zagreb: Pravni fakultet.

- XLIX. Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014). *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014.-2020.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
- L. Richerson, P. J., Borgerhoff Mulder, M. & Vila, B. J. (1996). *Principles of Human Ecology.* Needham Heights: Simon & Schuster Custom Pub.
- LI. Ricijaš, N. (2009). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih.* Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
- LII. SCCJR – The Scottish Centre for Crime & Justice Research (2016). *Theories and causes of crime.* Glasgow: School of Education, University of Glasgow.
- LIII. Stipić, I. (2021). *Uloga Kohlbergove teorije moralnog razvoja u kontekstu odgoja za vrijednosti.* Diplomski rad. Split: Filozofski fakultet.
- LIV. Šimović, H. & Deskar-Škrbić, M. (2020). *Ekonomika javnog sektora s hrvatskim primjerima.* Zagreb: Arhivanalitika.
- LV. Šućur, Z. (2021). Dohodovne nejednakosti i redistributivne preferencije u Hrvatskoj i zemljama EU-a: makroanaliza. *Revija za socijalnu politiku*, 28(2), 133-162.
- LVI. Šućur, Z. (1999). Englesko-hrvatski pojmovnik socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 6(2), 207-213.
- LVII. Šućur, Z. (1995). Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 2(3), 223-230.
- LVIII. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45-60.
- LIX. Šućur, Z., Babić, Z., Urban, I. & Baran, J. (2016). *Struktura naknada, izdaci i korisnici programa socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj – izvješće u sklopu projekta „Sinergijski socijalni sustav“.* Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- LX. Šućur, Z. (2016). Uloga i izdaci socijalne zaštite u gospodarskoj krizi. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 7-38.
- LXI. Šverko, B., Galić, Z. & Maslić Seršić, D. (2006). Nezaposlenost i socijalna isključenost: longitudinalna studija. *Revija za socijalnu politiku*, 13(1), 1-14.

- LXII. Tomić, M. (2019). *Cyber kriminalitet – novo područje za socijalnopedagoške intervencije*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- LXIII. Tomić, V. (2007). Siromaštvo i socijalna isključenost – osnovne definicije i indikatori. *Sociološka luča*, 1(2), 149-166.
- LXIV. UNODC (2015). *International classification of crime for statistical purposes*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
- LXV. Valeyeva, A., Christen, L. & Smorchkov, I. (2011). *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (PowerPoint prezentacija). Posjećeno 26.5.2022. na mrežnoj stranici Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/243774920_The_Three_Worlds_Of_Welfare_Capitalism
- LXVI. Vukasović, T. (2018). *Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- LXVII. Walby, S. (ur.), (2016). *Osiguravanje prikupljanja podataka i istraživanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: član 11. Istanbulske konvencije*. Strasbourg: Vijeće Europe.
- LXVIII. Webster, C. & Kingston, S. (2014). *Anti-Poverty Strategies for the UK – Poverty and Crime Review*. Leeds: Centre for Applied Social Research (CeASR).
- LXIX. Zorić, J. (2014). Inteligencija i činjenje kaznenih djela. *Policija i sigurnost*, 23(4), 311-319.